

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

Piše: Nenad STEVOVIĆ

Za nezaborav. Posvećeno sjenima čovjeka čiji je život i djelo simbol prijateljstva Republike San Marino i Crne Gore.
N. S.

PREDGOVOR DR SRĐE MARTINOVIĆA

Nema velikih pregnuća bez velikih djela. Tako je i knjiga pred nama „Marino Borbikoni i Crna Gora” djelo velikog patriotskog žara njenog autora **Nenada Stevovića**, da pro-nađe, istraži i sačuva od zaborava istinske prijatelje Crne Gore u njenim sudbonsnim danima. Vjerovatno je njegova udaljenost i zov za otadžbinom učinjela da njegovi kapci budu budniji, a njegove oči da bolje oslušuju crnogorsku stvarnost i podrobnije se zainteresuju za mijene koje su pratile njenu prošlost. Stevović obnavlja mostove prijateljstva Crne Gore sa velikim ljudima i malim zemljama, sa istaknutim patriotama i ve-lepnim svjetskim centrima. Poput mora koje nas zapljeskuje novim saznanjem o borbi intelektualaca za pravo, čast i slobodu Crne Gore u periodu njenog nestajanja sa mape starih evropskih država. Kroz njegova djela kao feniks oživljava jedna stara Crna Gora, čiji je nestanak probudio intelektualnu elitu tadašnje Evrope da digne glas protiv nepravde učinjene jednom narodu i njegovoj državi. I ne samo digne glas, već da se taj krem evropske pameti udruži, organizuje i povede tu borbu argumentima i srcem u najvažnijim političkim i društvenim domovima Evrope. Intelektualna elita pred međunarodnim zločinom nije ostala nijema. Jedan od njih je bio i **Marino Borbikoni**, kapetan regent male države San Marina. Zahvaljujući autorovom studij-

Prijatelji koji su ostali uz Crnu Goru u najtežim danima

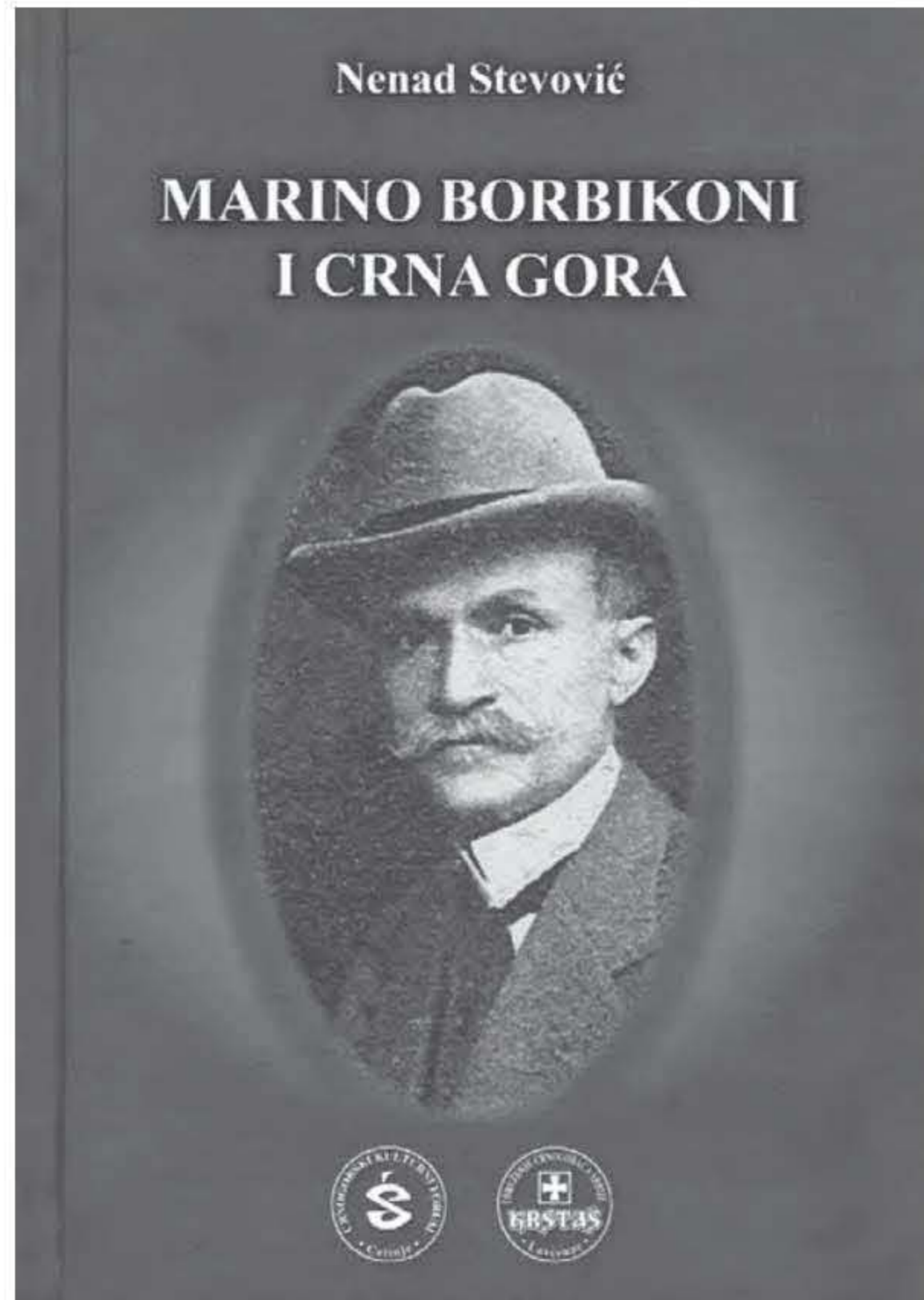
Autor piše o Marinu Borbikoniju, jednom od najangažovanijih i najpredanijih boraca za nezavisnost i slobodu Crne Gore i pravo njenog naroda na samoopredjeljenje. Knjigu su nedavno objavili Crnogorski kulturni forum i Udruženje Crnogoraca Srbije „Krstaš” iz Lovćenca

Nenad Stevović

oznom radu u prilici smo da predstavimo knjigu pred nama, koja pokazuje istinski odnos prijateljstva i poštovanja između Crne Gore i San Marina oličen u njenim prvacima Marinu Borbikoniju i inženjerskom komandiru **Krstu Martinoviću**. Dok ona zajednička trpeza u Borbikonijevoj kući, iz Stevovićeve knjige, odslikava svu tragiku ali i dubinu veza među dvojicom ljudi i predstavlja značajan potencijal za obnavljanje pomalo zaboravljenih niti među ove dvije republike po mnogo čemu slične. Stevovićeva misija je od izuzetne važnosti za vraćanje svijesti o značaju te borbe bez obzira na njenu tadašnju snagu i ishod. Svojim izuzetno predanim istraživačkim nervom Stevović nam donosi čitavu galeriju zaboravljenih likova Crnogoraca ali i uglednih stranaca koji su na različitim krajevima svijeta energično i

sa puno emocija palili i nosili luču nezavisne Crne Gore. Proučavanjem i sakupljanjem istrgnutih stranica iz knjige nepresušnog patriotskog zanosa, autor ignorantski, sa potpunim pravom, odbija da se bavi poznatim likovima, već hrabro i minuciozno traga za potpuno sakrivenim istinama. Autor se upušta u susret sa maglama, samouvjerenost ide u nepoznato, svjestan da je baš u tom susretu istinska vrijednost pravog otkrića. Ovaj odabrani put zahtijeva vrijeme, nepresušnu energiju, sredstva ali iznad svega bezrezervnu ljubav prema onim čime se bavi. Prati blijeđe tragove, hvata se u istraživačke i naučne izazove, ne odustaje, zaranja dubinski i sveobuhvatno u materiju. Heuristička osnova njegovih djela je široka, jer prikuplja građu i materijal iz različitih izvora, najčešće iz stranih fondova ali prvorazredno iz privatnih arhiva što daje posebnu draž i naučnoj ali i široj čitačkoj javnosti. Naučni aparat koristi se u mjeri korektnosti, kritički osvrti su takođe prisutni u njegovim djelima kao i promišljanja o ljudima i periodu koji proučava. Zadržava objektivnu distancu, ne sudi niti presuđuje, bez glorifikacije i suvišnih komentara nudi nam gotovo nenametljivo rezultate svog dugogodišnjeg rada. Od izuzetne važnosti je i dvojezički pristup svim njegovim djelima. Poput stvarnog znalca donosi nam

Naslovnica nove Stevovićeve studije

kompletan mozaik brižljivo splan dio po dio. Iz gotovo višedecenijskog bavljenja ovim i sličnim temama, autor je stekao vještinu da spozna vlastiti kutak za svoja istraživanja, ne ulazeći u naučni atar drugih ali i značajnu senzibilnost da „ni iz čega” stvori nešto jako zanimljivo i korisno. Valjda se ljubav bolje spoznanje iz daleka. Svake pažnje i poštovanja vrijedan je takav njegov pristup i rad u proučava-

nju crnogorske emigracije i strastvenih boraca za očuvanje Crne Gore kao nezavisne države. Koristim ovu priliku da ga i lično podržim da nastavi svoj pionirski poduhvat u naučnom rudarenju za crnogorskim slobodarima. Kao pikantni biser u plejadi likova i djela, svesrdno preporučujem ovu vrijednu knjigu na opštu korist i upoznavanje javnosti.

UVOD

Crna Gora je mediteranska država na jugu Evrope sa hiljadogodišnjim trajanjem i mjesto susreta različitih kulturnih i vjerskih uticaja na granici pravoslavnog istoka i katoličkog zapada, uz prisustvo islama, koja je tokom svoje burne istorije često prolazila kroz izazove opstanka. Slobodarska tradicija njenog naroda iskovana ratničkim duhom i stalnom borbom za odbranu teritorije, državne nezavisnosti, nacionalnog ponosa i časti, iznjedrila je junake i slobodare epskih razmjera. Stranice istorije Crne Gore su bogate i inspirativne sa događajima i ljudima koji su ovjekovječili slavu njenog oružja, vizionarske ideje vladara, kulturno stvaralaštvo čija vrijednost i uticaj prevazilaze njene granice i sveopšti napredak države. Ali, kao i u životu, dok je sreća u kući, nesreća čuču ispred vrata i čeka svoj red. Tako je i Crna

Jedan od najtežih perioda Crne Gore u njenoj istoriji je onaj između dva svjetska rata u 20. vijeku. Nasilna aneksija Kraljevine Crne Gore od strane Kraljevine Srbije predstavlja početak jednog od najtežih perioda u crnogorskoj istoriji. Crna Gora je izgubila svoju državnost, vojsku i dinastiju. Poslije više vjekova ime Crne Gore je nestalo sa političke karte Evrope

Milorad Mihailović, zapovjednik srpske okupacione vojske na Cetinju

Krsto Vukov Martinović (1864-1933)

Gora imala i teških vremena, a jedan od najtežih perioda u njenoj istoriji je onaj između dva svjetska rata u 20. vijeku. Nasilna aneksija Kraljevine Crne Gore od strane Kraljevine Srbije u predvečerje stvaranja nove državne zajednice Kraljevine SHS/Jugoslavije predstavlja početak jednog od najtežih perioda u crnogorskoj istoriji. Crna Gora je izgubila svoju državnost, vojsku i dinastiju. Njena teritorija unitaristički je sjedinjena sa teritorijom države Srbije, a njen narod inkorporiran je u srpski. Poslije više vjekova ime Crne Gore je nestalo sa političke karte Evrope. Tokom te nacionalne agonije, koja je trajala četvrt vijeka (1916-1941), crnogorski narod i njegova nepravedno izbrisana država nijesu bili sami. U svijetu je postojao značajan broj intelektualaca, stranaca, prijatelja Crne Gore, koji su sa puno entuzijazma, požrtvovanosti, sopstvenim sredstvima, dali doprinos afirmaciji crnogorskog pitanja. Njihove publikacije, proglosi i članci u svjetskoj štampi nijesu dozvoljavali da talog zaborava prekrije nepravdu velikih sila prema herojskoj državi koja je duboko iskrvarila u čast pobjede saveznika u Prvom svjetskom ratu. Ti plemeniti napori da crnogorsko pitanje vrate u agendu visoke međunarodne politike, možda nijesu uspjeli u trenutku pokušaja, ali su ostavili neizbrisiv trag koji je decenijama kasnije doprinio prvo reaktualizaciji, a zatim i pobjedi crnogorske državotvorne ideje. Jedan iz plejade inostranih prijatelja Crne Gore i posvićenih boraca za njeno nepravedno oduzeto pravo na državnu nezavisnost u periodu između dva svjetska rata je bio i profesor Marino Borbikoni (Marino Borbiconi) iz San Marina, pedagog, naučnik i državnik. Ovaj rukopis, koji predstavlja konture portreta Marina Borbikonija, je autorova pošta istaknutom intelektualcu i državniku i skroman doprinos jačanju razumijevanja, prijateljstva i saradnje između dvije stare evropske države, San Marina i Crne Gore, njihovih naroda i kultura. Za pomoć i podršku tokom istraživanja autor se posebno zahvaljuje gospođi **Mileni Šofranac Ljubojević**, ambasadorici Crne Gore u Rimu. **(Nastavlja se)**

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

Piše: Nenad STEVOVIĆ

REPUBLIKA SAN MARINO

Republika San Marino je evropska mikrodržava smještena u Apeninskim planinama na području veličine od 61 km². U političkoj geografiji predstavlja enklavu bez izlaza na more, potpuno okružena Italijom, odnosno sa dvije italijanske regije – sa Emilija Romanja (Emilia Romagna) na severoistoku i sa Marše (Marche) na jugozapadu. Nakon Vatikana i Monaka, treća je najmanja nezavisna država u Evropi, a sve do 1968. godine i nezavisnosti Naurua, bila je najmanja republika na svijetu. Bogata i viševjekovna istorija San Marina je tipična za Apeninsko poluostrvo i daje odgovore kako je opstala i preživjela kao jedini italijanski grad-država. San Marino, poput Andore, Lihtenštajna i Monaka, je podsetnik na vremena kada je Evropa – posebno Njemačka, Italija i Pireneji – bila sastavljena od sićušnih političkih jedinica, koje se ponekad nijesu protezale dalje od dometa topa koji se mogao ispaliti sa njihovih gradskih zidina.

Za godinu osnivanja San Marina uzima se 301. godina kada je hrišćanski klesar **Marin Dalmatinac** bježeći od vjerskog progona rimskog cara **Dioklecijana** napuštio dalmatinsko ostrvo Rab i utočište našao na vrhu planine Titano, najvišem od sedam brda San Marina. Klesar je osnovao malu zajednicu koja je slijedila hrišćanska uvjerenja, a **Felicisima**, vlasnica zemlje iz Riminija, u znak zahvalnosti za izlječenje svog sina, ostavila mu je u nasljedstvo zemlju, koju je Marin prije smrti zavještao toj maloj hrišćanskoj zajednici, uz amanet da uvijek ostanu ujedinjeni. Iza sebe je ostavio teritoriju i stanovništvo kojem je usadio osećaj zajedništva i nezavisnosti. U čast klesara, teritorija je preimenovana u „Zemlja San Marino“, a kasnije je konačno promijenjena u današnje ime, „Republika San Marino“.

Dokumenti iz 9. vijeka govore o dobro organizovanoj, otvorenoj i ponosnoj zajednici. Izvorna struktura vlasti bila je sastavljena od samoupravne skupštine poznate kao Arengo, koja se sastojala od glava svake

U čast klesara Marina, zemlja je preimenovana u „San Marino“

Za godinu osnivanja San Marina uzima se 301. godina kada je hrišćanski klesar Marin Dalmatinac bježeći od vjerskog progona rimskog cara Dioklecijana napuštio dalmatinsko ostrvo Rab i utočište našao na vrhu planine Titano, najvišem od sedam brda San Marina. Klesar je osnovao malu zajednicu koja je slijedila hrišćanska uvjerenja

Klesar Marin Dalmatinac, osnivač San Marina, na crtežu iz 17. stoljeća

Dokumenti iz 9. vijeka govore o dobro organizovanoj, otvorenoj i ponosnoj zajednici. Izvorna struktura vlasti bila je sastavljena od samoupravne skupštine

poznate kao Arengo, koja se sastojala od glava svake familije (nalik rimskom Senatu, Patres). Godine 1243. uspostavljeni su položaji kapetana regenta kao zajedničkih šefova država

familije (nalik rimskom Senatu, Patres). Godine 1243. uspostavljeni su položaji kapetana regenta kao zajedničkih šefova država. Najraniji statuti države datiraju iz 1263. godine. Kopneno područje San Marina do 1463. godine sastojalo se samo od planine Titano. Kao rezultat ratnog savezništva, **papa Pio II** je San Marinu poklonio dvorce i gradove Fiorentino, Montegiardino i Seravalle. Malo kasnije iste godine, grad Faetano se samostalno pridružio republici. Od tog vremena veličina San Marina ostala je nepromijenjena. Smatra se da Republika San Marino ima najranije pisane upravljačke dokumente koji su još uvijek na snazi, budući da su statuti iz 1600. godine još uvi-

jek u središtu ustavnog okvira ove države.

Tokom svojih osvajачkih pohoda **Napoleon Bonaparta** je sa simpatijama gledao na nezavisnost San Marina, pa je ovu državu prvi priznao 1797. godine Tolentinskim mirovnim sporazumom između revolucionarne Francuske republike i Papske države. Napoleon je ponudio narodu San Marina prijateljstvo, darove i proširenje teritorija do mora. Sanmarinci su bili zahvalni na ukazanoj časti, ali su instiktivnom mudrošću odbili teritorijalno proširenje da ga ne bi platili sopstvenim granicama. Druge evropske države su Republici San Marino priznale na Bečkom kongresu 1815. godine. Svi kasniji pokušaji da se podvrgne Papinskoj državi su propali, pa je ispunjena želja

Nošnja kapetana-regenata San Marina

stanovnika ove ponosne države da bude izostavljena iz **Garibaldijevog** italijanskog ujedinjenja sredinom 19. vijeka, budući da je ranijih godina nudila sigurno utočište brojnim istaknutim pristalicama ujedinjenja. Nakon ujedinjenja Kraljevine Italije ugovorom iz 1862. potvrđena je nezavisnost San Marina. Američki predsjednik **Abraham Linkoln** pokazao je prijateljstvo prema San Marinu u pismu kapetanima regentima, 1861. godine, u kojem između ostalog navodi: „Iako je vaša teritorija mala, ipak je vaša država jedna od najuglednijih u cijeloj istoriji svijeta. Ona je svojim iskustvom pokazala istinu, tako punu ohrabrenja za prijatelje čovječanstva, da

se vladom utemeljenom na republikanskim načelima može upravljati državom tako da bude sigurna i postojana.“

U ovoj zemlji slobode nikada nije uskraćeno pravo na azil i pomoć progonjenima, bilo kojeg stanja, porijekla ili ideje. Tokom Drugog svjetskog rata Republika San Marino je bila neutralna država sa svega 15.000 stanovnika, a ugostila je i udomila 100.000 prognanika sa susjednih italijanskih teritorija koji su bili izloženi bombardovanju. Nakon rata, San Marino je postao prva država na svijetu kojom je u koaliciji vladala komunistička partija putem demokratskih izbora. Vladajuća koalicija Komunističke partije i Socijalističke partije trajala je od 1945. do 1957. godine.

Različiti ugovori o prijateljstvu potpisani su sa Italijom otkako se ona ujedinila, ali San Marino ponosno ističe svoju nezavisnost de god je to moguće. Politika San Marina odvija se u okviru parlamentarne predstavničke demokratske republike, u kojoj funkciju šefa države obnašaju kolektivno kapetani regenti. Veliko i Generalno vijeće je jednodomno zakonodavno tijelo Republike San Marino sa 60 članova. Svaki pet godina održavaju se proporcionalni izbori u svih devet upravnih okruga.

Svaki šest mjeseci vijeće bira dva kapetana regenta koji zajednički obavljaju dužnost šefa države. Kapetani se biraju iz suprotstavljenih političkih strana kako bi postojala ravnoteža snaga i njihov mandat traje šest mjeseci. Investitura kapetana regenta održava se 1. aprila i 1. oktobra svake godine. Po isteku mandata, građani imaju tri dana za podnošenje pritužbi na njihov rad i, ako zatraže, može se pokrenuti i sudski postupak protiv bivšeg(ih) šefa države. Praksa dvojnih poglavara država, kao i česti reizbor istih, proizlaze izravno iz običaja Rimske Republike. Vijeće je ekvivalentno rimskom senatu, a kapetani regenti su usporedivi s konzulima starog Rima. Arhitektonski, ono što dominira u San Marinu jesu tvrđave. Duž planine Titano nailazimo na tri jedinstvene građevine – tvrđave Gvajta, Cesta i Montale. Svaka od njih ima toranj sa kog se pruža impresivan pogled na Apenine, pa čak i na obalu Dalmacije. Najstarija od njih je Gvajta koja je sagrađena 1253. godine, a najviša je Cesta u kojoj se nalazi i muzej drvenog oružja. Turizam je glavna sanmarinska privredna grana, sa godišnjom pošetom od 3 do 4 miliona turista. Druge važne grane su bankarstvo, elektronika i keramika. Klima je mediteranska, s toplim ljetima i blagim zimama, a neravan teren omogućuje ograničene poljoprivredne proizvode, žitarice, voće, sir i masline. Od stoke uzgajaju se goveda i svinje. San Marino je pun muzeja, a najzanimljiviji od njih su Nacionalni muzej sa arheološkim kolekcijama iz raznih perioda, zatim Muzej voštanih figura, Muzej zanimljivosti, pa onda Muzej starih automobila Roso Ferrari, Muzej modernog oružja, Muzej poljoprivredne kulture, kao i Muzej novca i poštanskih marki. Posebno bogat je Emigrantski muzej koji je smješten u prostorijama samostana Svete Klare i ima za cilj čuvanje sećanja o iseljavanju stanovnika San Marina širom svijeta, kroz fotografije, dokumente i predmete. Republika San Marino je priznala nezavisnost Crne Gore 26. juna 2006, dok su diplomatski odnosi uspostavljeni 29. marta 2007. godine. Ambasada Crne Gore u Rimu, zadužena je za diplomatsko predstavljanje Crne Gore u Republici San Marino.

(Nastavlja se)

Britanski vojnici na planini Titano u septembru 1944. godine

Tvrđava Gvajta

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

Piše: Nenad STEVOVIĆ

Svestrana ličnost, prosvjetitelj i naučnik renesansnog duha

Pošeta Crnoj Gori kapetana regenata Republike San Marino - **Đan Nikole Bertija** i **Masima Andrea Ugolinija**, realizovana 5. i 6. septembra 2016. godine, prva je u istoriji bilateralnih odnosa između ove dvije države. Prva zvanična pošeta crnogorskog predsjednika San Marinu dogodila se 4. marta 2022. godine. Tom prilikom kapetani regenti **Francesko Musoni** i **Đakomo Simoncini** odlikovali su predsjednika Crne Gore **Mila Đukanovića** ordenom Viteza velikog krsta, najvišeg stepena.

„... San Marino i Monte Titano predstavljaju iznimno svjedočanstvo institucije predstavničke demokratije utemeljene na građanskoj autonomiji i samoupravi, s jedinstvenim kontinuitetom i bez prekida u ulozi glavnog grada nezavisne republike od 13. stoljeća. San Marino je iznimno svjedočanstvo žive kulturne tradicije koja traje sedamsto godina.”

MARINO BORBIKONI

Marino Borbikoni se rodio 28. februara 1862. godine u skromnoj i časnoj zanatskoj porodici, u dvorcu – gradu Seravaleu, koji je vjekovima Republici San Marino darivao domišljate ljude, majstore politike i cijenjene državničke. (Seravale (Serravalle) se nalazi u severnom dijelu San Marina, ima 11.000 stanovnika, obuhvata teritoriju od 10,5 km² i predstavlja najnaseljeniji i najprostaniji dvorac – grad u Republici.)

Marino je imao sedmoro braće, ali nažalost, zbog bolesti i tragičnih događaja u porodici, samo on je doživio zrele godine. U djetinjstvu je ostao i bez

Kao što je dobro služio školi, prosvjeti i nauci, Marino Borbikoni je bio od velike koristi otadžbini vršeći visoke državne funkcije. U svojoj 30-godišnjoj karijeri pet puta je biran za kapetana regenta. Državničku karijeru je započeo 1. oktobra 1894. kada je inaugurisan u kolektivnog šefa države zajedno sa starim plemićem Setimijem Belucijem, kojemu je to bilo jedanaesto regenstvo

roditelja, pa je brigu o njemu preuzeo stric. Osnovnu školu je završio u rodnom gradu, a gimnaziju u Riminiju. Fakultet prirodnih nauka pohađao je u Bolonji kod izuzetnih i čuvenih profesora, geologa i mineraloga **Luidi Bombičija** (Luigi Bombicci), velikog botaniste **Federika Delpina** (Federico Delpino), paleontologa svjetske slave **Đovani Kapelinija** (Giovanni Capellini) i drugih velikana prirodnih nauka. Kao jedan od najboljih studenata, diplomirao je 1887. godine i dvije naredne školske godine predavao je u Tehničkoj školi u Čefaliju, u provinciji Palermo na severnoj Sicilijanskoj obali Tirenskog mora. U ovom predivnom gradu, koji je okružen prirodnim ljepotama, sa mnoštvom spomenika i blagom klimom, koja mu je prijala i ojačala zdravlje, započeo je svoj profesorski poziv kojemu će biti posvićen do kraja života. Sa nostalgijom i radošću često se prišćeo tih početaka. Prosvjetne vlasti iz otadžbine su 1889. godine uputile poziv profesorima Borbikoniju da preuzme u državnoj Gimnaziji Beluzi (Belluzzi) u San Marinu katedru za prirodne nauke, hemiju i fiziku i tako zamijeni

ni čuvenog profesora **Ferdinanda Palagija** (Ferdinando Palagi) koji je sa službom prešao u Firencu. Marino Borbikoni je u prosvjetnu misiju zakoračio sigurnog duha, nastavio sa visokom sviješću sve do svoje iznenadne smrti. Obdaren jednostavnom i efikasnom komunikacijom, bio je poznat po mirnom i pravednom rasuđivanju, po sposobnosti da zadobije bez ikakvog napora intenzivnu pažnju svojih učenika, čak i onih manje obdarenih. Bio je predavač sa iskrenom i dubokom strašću za svoju naučnu disciplinu, i iz godine u godinu, sa stečenom doktrinom i iskustvom, postao je primjer kolegama, dok su ga učenici doživljavali ne samo kao učitelja već i kao drugog oca. Marino Borbikoni je bio izuzetan predavač obučen u raznim branšama nauke, a posebno u hemiji i fizici prema kojima je gajio veliku strast. Iako mlad i neko ko potiče iz nove porodice, bješe prepoznat i promovisan u Odbornika prvog reda i postade dio visokog plemstva kojem je doprinio svojom jedinstvenom inteligencijom, kulturom i patriotizmom. Upravo sa onim vrlinama koje su po mišljenju **Pietra Elera** „sačuvale tokom više vjekova Republici San Marino od najopasnijih zavjera, sa mudrim postupcima dostojnim divljenja koji su doprinijeli da se sama moralno ispravi; da ostane čuvar blaga mudrosti koje nije lako pronaći na drugom mjestu; koja u svoje okrilje ubraja prave ljude državne, koji nijesu satkani od praznih govora, već od tradicionalnog i gotovo rodovskog upravljanja javnim dobrima”. (Pietro Ellero (1833-1933) italijanski pravnik, kriminolog i političar. Senator Kraljevine Italije u šesnaestom sazivu.) Otuda njegov glas ide zajedno sa onima koji tvrde da „u slobodnoj zemlji može biti samo slobodan narod” i podržavaju

Marino Borbikoni (1862-1925)

Obdaren jednostavnom i efikasnom komunikacijom, Borbikoni je bio poznat po mirnom i pravednom rasuđivanju, po sposobnosti da zadobije intenzivnu pažnju svojih učenika.

Bio je predavač sa iskrenom i dubokom strašću za svoju naučnu disciplinu. Bio je izuzetan predavač obučen u raznim branšama nauke, a posebno u hemiji i fizici prema kojima je gajio veliku strast

Marina označavalo „njihovu dušu i njihovo dostojanstvo kraljevske loze”; ali i priznanje te vrhunske neophodnosti koju je proglasio na Arenagu, skupštini poglavara velikih porodica, 25. marta 1906. kada je rekao: „Uvijek sam mislio i mislim da je primarni razlog postojanja i očuvanja Republike u slozi i miru među građanima”. Iz tog razloga tada i uvijek njegov glas ide zajedno sa onima koji tvrde da „u slobodnoj zemlji može biti samo slobodan narod” i podržavaju

„epski povratak slobodnim narodnim tradicijama”. Kao što je dobro služio školi, prosvjeti i nauci, Marino Borbikoni je bio od velike koristi otadžbini vršeći visoke državne funkcije. U svojoj 30-godišnjoj karijeri pet puta je biran za kapetana regenta. Državničku karijeru je započeo 1. oktobra 1894. kada je inaugurisan u kolektivnog šefa države zajedno sa starim plemićem **Setimijem Belucijem** (Settimio Beluzzi), kojemu je to bilo jedanaesto regenstvo. Borbikoni je 1898. godine ponovo predložen za kapetana regenta. Desio se u ovom periodu jedan zanimljiv i neobičan događaj. Dva velika ostrva u Indijskom okeanu, Zanzibar i Pemba, koja su bila pod upravom Sultana, uspostavila su kontakt sa San Marinom. Naime, tih godina Italija je okupirala Somaliju, koja se nalazi nedaleko od Zanzibara, pa je Sultan proučavajući kartu Italije, saznao da postoji San Marino. Ovo sultanovo otkri-

će označilo je početak jedne ceremonijalne razmjene poruka, pozdrava i čestitki sa vlastima San Marina, praćeni sa razmjenom počasti. Tom prilikom Regent Marino Borbikoni je odlikovan Velikom zvijezdom Zanzibara, najvećom počasti u toj zemlji. O ovom ordenu je često govorio sa blagonaklonom ironijom. Kasnije je odlikovan Ordenom Italijanske krune, kao i Ordenom Legije časti od strane Francuske. Na najodgovorniju državnu funkciju šefa države, kapetana regenta, biran je još 1903, 1909. i na kraju 1923. godine. Marino Borbikoni je jedna je od najznačajnijih ličnosti u životu San Marina od kraja 19. do dvadesetih godina 20. vijeka, zanimala su ga sva područja naučnih pitanja, okrećući se i meteorologiji. U San Marinu je pionir te nauke. Zalažući se za otvaranje Meteorološke opservatorije, izvršio je, opremom iz školske laboratorije, brojna promatranja, bilježeći vrijednosti temperature, pritiska i padavina. Obavljao je i dužnost direktora Telefonije Republike San Marina i autor je pravilnika te institucije za službenike svih državnih ureda. Bio je i dugogodišnji član Komisije za očuvanje i zaštitu istorijskih sjećanja San Marina i antike. Bio je i pionir biciklizma San Marina. Kada su mu brojne obaveze to dopuštale, često se mogao videti kako, obučen sportski, pedalira sa svojim robusnim, dobro podmazanim biciklom, izazivajući znatiželju, čuđenje i simpatije građana. Marino Borbikoni je bio čovjek velike kulture, koji se zalagao da nauka poprими veću važnost u društvu, insistirajući na njenom širenju. Međutim, ljubav prema nauci, težnja za inovacijama i česti eksperimenti znali su ga dovesti i u neprijatnu situaciju. Pa tako 1915. godine, imajući u vidu da u tom trenutku nije postojala nikakva regulacija po pitanju radio veza i frekvencija sa Italijom, spaja dva tornja San Marina bakarnom žicom kako bi napravio radio antenu. Reakcija Kraljevine Italije, koja je ušla u Veliki rat, bila je trenutna i veoma oštra i Borbikoni je bio primoran da razmontira sve. Kroz diplomatske krugove i pojedinu štampu, u Italiji i Njemačkoj, uslijedilo je i nekoliko priča u propagandne svrhe u cilju kreiranja špijunske afere.

(Nastavlja se)

San Marino prije jednog stoljeća

Seravale

Milo Đukanović sa regentima kapetanima San Marina 2022. godine

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

Protiv savezničkog licemjerja i pohlepni težnji Srbije

Piše: **Nenad STEVOVIĆ**

Borbikonijeva glavna životna preokupacija je bila nastava, pa se prosvjetnom radu posvetio do kraja života. Za vrijeme Prvog svjetskog rata bio je član Boračkog komiteta, koji je štatio dobrovoljce iz San Marina koji su hrlili u redove italijanske vojske. Komitet je aprila 1917. godine poslao poljsku bolnicu u ratnu zonu, sa opremom i osobljem isključivo iz San Marina, a nije lišio pomoći ni venecijanske izbjeglice u San Marinu nakon povlačenja iz Kabarida (Caporetto). Nakon završetka Prvog svjetskog rata, prilikom proglašenja italijanske pobjede, ushićeni Marino Borbikoni je na slavljeničkom banketu, 4. novembra 1918. godine, od sreće zaplakao i održao uzvišeni govor kojim je hvalio italijansko oružje i vrline italijanskog roda koji je od tog dana, kako je rekao, ponovo krenuo stazom civilizatora svijeta. Posebno je naglasio zahvalnost palim sanmarinskim borcima **Karlu Simončiniju i Sadiju Serafiniju**, dobrovoljcima i Ratnoj bolnici, koji su svojim herojstvom još jednom neraskidivo povezali ime nacionalne Republike sa imenom majke Italije. (Carlo Simoncini (1892-1916) i Sady Sera-

Profesor Marino Borbikoni je jedan od onih inostranih prijatelja Crne Gore koji su nesebično davali sebe u promociji njenih državotvornih interesa. Simpatije prema Crnoj Gori je stekao mnogo ranije, slušajući impresije svog dugogodišnjeg prijatelja, kolege sa studija, docenta Univeziteta u Bolonji profesora Antonija Baldačija

fini (1894-1916) bili su jedina dva građanina San Marina koji su poginuli za vrijeme Prvog svjetskog rata, obojica kao dobrovoljci u Kraljevskoj italijanskoj vojsci.) Profesor Marino Borbikoni, pedagog, naučnik, političar i građanin za primjer je preminuo iznenada, od srčanih problema, 22. novembra 1925. godine. Bio je jedna od najcjenjenijih figura prve polovine dvadesetog vijeka i jedna od najinteresantnijih ličnosti savremene istorije San Marina. Iza sebe je ostavio ćerku **Liu**, koja je u trenutku njegove smrti završavala studije u Firenci. O njemu je ponosno govorio Kapetan Regent na skupštinskom zasjedanju 17. decembra 1925. godine: „Pozdravimo posljednjeg od starijih koji je isuviše brzo otišao našim očevima, i čijih savjeta treba uvijek da se pridržava-

mo i da se ugledamo na njegova djela zarad vječnog dobra naše Republike”.

PROCRNOGORSKI KOMITET U SAN MARINU

Pobjednički ishod Velikog rata riješio je mnoge probleme za koje se zalagao Borbikoni kao pojedinac i kroz razne nacionalne i patriotske institucije. Međutim, pojavile su se nepravde i novi problemi koji su privukli pažnju ovog naučnika, humaniste i državnika. Žrtvovanje Kraljevine Crne Gore od strane saveznika pohlepni težnjama Srbije za teritorijalnim proširenjem i izlaskom na more je posebno pogodilo Borbikonija. Dakle, iako pobjednička zemlja i saveznik u ratu, Crna Gora nije bila uspješna u borbi protiv planova i interesa Srbije i nekih velikih sila, tako da je nakon deset vjekova njeno ime prvi put nestalo sa političke karte Evrope. Uzaludan je bio i vapaj američkog publiciste i aktiviste za crnogorsku nezavisnost **Vitnija Vorena**, koji u svojoj knjizi „Crna Gora - zločin Mirovne konferencije” objavljenj u Njujorku 1922. godine, tretirajući odnos saveznika prema Crnoj Gori na Versajskoj mirovnoj konferenciji 1919. godine, navodi: „Ako pustimo Srbiju i

njene saučesnike da konačno dotuku ranjenu suverenost Crne Gore, mi jačamo svaku ruku koja udara na bezbjednost svijeta. Ako dopustimo da balkanska laž prođe kao istina, potkopaćemo temelje sopstvene slobode”.

Vitni Voren (Whitney Warren) američki arhitekta i publicista. Poznavalac i zagovornik rješavanja crnogorskog pitanja. Rođen u Njujorku, arhitekturu studirao u Parizu. Od 1903-1913. učestvovao u projektovanju strogog centra Njujorka, autor Čelzi pristaništa, više hotela i poslovnog centra. Član delegacije Sjedinjenih Američkih Država na Konferenciji mira u Parizu. Njegova knjiga Montenegro, the Crime of the Peace Conference, New York, 1922. objavljena je na crnogorskom jeziku sa predgovorom **dr Branislava Marovića**: Vitni Voren, Crna Gora – zločin mirovne konferencije, Podgorica, 2000.)

Uzaludna je bila i ocjena velikog prijatelja Crne Gore i crnogorskog naroda, britanskog liberala **Herberta Gledstona** izgovorena u Domu lordova Parlamenta Velike Britanije: „Crna Gora ne bi mogla biti tretirana gore ni da se borila na strani centralnih sila”. (Herbert Džon Gledston, (Herbert John Gladstone 1854-1930) sin slavnog britanskog premijera **Vilijama Gledstona**. Britanski državnik, političar liberal. Bio je ministar unutrašnjih poslova 1905-1910. i generalni guverner Južne Afrike 1910-1914.)

Obraćajući se u pisanoj komunikaciji i putem štampe **Aleksandru Divajnu**, jednom od najvećih animatora i organizatora međunarodnog pokreta za crnogorsku državnost u anglosaksonskom svijetu, Gledston je, podržavajući cr-

Antonio Baldači

nogorsku nezavisnost, istakao da: „Crna Gora ima svako pravo, ako ne na apsolutnu nezavisnost, onda barem na federalnu”. (Aleksandar Divajn, profesor, novinar i publicista, vlasnik i direktor škole u Vinčesteru, okolina Londona. Političku aktivnost u afirmaciji crnogorskog pitanja počeo 1916, smatran je neslužbenim diplomatskim predstavnikom Crne Gore u V. Britaniji. Napisao je više knjiga, brošura i članaka u korist Crne Gore.) Da se crnogorsko pitanje u periodu između dva svjetska rata ne izgubi sa horizonta međunarodne politike, krucijalni doprinos dali su svjetski intelektualci, prijatelji Crne Gore i branitelji prava malih naroda. Nijesu se mirili sa nestankom Crne Gore, tragičnom sudbinom pobjednika, a jedinog stvarnog gubitnika. Uporno su i iznova afirmisali crnogorsko pitanje vjerujući, isto kao i mađarski publicista, historičar i bibliograf **dr Jožef Bajza**: „...da će sigurno doći čas polaganja računa, i naša mala Crna Gora, nakon što prevlada velike teškoće, vaskrsnuće u novi život.”

(Jožef Bajza, 1885-1938, mađarski slavista, istoričar književnosti, profesor na univerzitetu u Budinpešti, kustos i direktor Narodnog muzeja, bibliotekar, publicista, istoričar i bibliograf. Akademik Mađarske akademije nauka i umjetnosti.)

Profesor Marino Borbikoni je jedan od onih inostranih prijatelja Crne Gore koji su nesebično davali sebe u promociji njenih državotvornih interesa. Simpatije prema Crnoj Gori je stekao mnogo ranije, slušajući impresije svog dugogodišnjeg prijatelja, kolege sa studija, docenta Univeziteta u Bolonji profesora **Antonija Baldačija**, koji je Crnu Goru više puta posetio u cilju botaničkog istraživanja. Nakon sloma Crne Gore Baldači je bio osnivač i predsjednik Centralnog komiteta za nezavisnost Crne Gore u Italiji, sa sedištem u Bolonji. Entuzijazam najagilnijih članova bolonjskog komiteta, Antonija Baldačija, **Đakoma Gonflere i Eteora Maconija** prenio se i na Borbikonija koji je uz njihovu podršku u San Marinu osnovao analogni Komitet čiji je bio spiritus movens, vođa i duša.

Tokom 1920, 1921. i 1922. godine u skoro svim većim gradovima Italije osnovani su procrnogorski komiteti, a za obnovu nezavisnosti Crne Gore borilo se mnoštvo italijanskih senatora i poslanika u parlamentu. Tu ideju su podržavali i o njoj afirmativno govorili pripadnici različitih političkih opcija, pa i fašisti, njihov lider **Musolini**, kao i mnogi čelnici te stranke koji će kasnije postati ministri. Očekivanja da će nakon dolaska na vlast povesti odlučniju akciju u korist crnogorske nezavisnosti pokazala su se pogrešnim. Upravo oni onemogućili su dalji rad crnogorske političke emigracije u Italiji i zabranili rad procrnogorskih komiteta.

(Nastavlja se)

Vitni Voren, 1915. godina

Aleksander Divajn

Herbert Džon Gledston, 1910. godina

Jožef Bajza

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

Piše: Nenad STEVOVIĆ

San Marino je pružio pomoć progonjenim Crnogorcima

Po dolasku na vlast 1922. godine, fašisti su raščerali ostatke crnogorske emigracije, naročito poslije potpisivanja Rimskog sporazuma, između Kraljevine Italije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. (Rimski sporazum između Kraljevine Italije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca potpisan je 27. januara 1924. godine. Sa njim je revidiran raniji Rapalski ugovor iz 1920. godine, čime je riješen spor oko granice i teritorijalne pripadnosti grada Rijeke. Prema sporazumu Rijeka je pripala Kraljevini Italiji, a Sušak Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, dok je nad lučkom infrastrukturom uspostavljena zajednička uprava.)

Bilo je to novo razočaranje za italijanske pregaoce i prijatelje Crne Gore, ali ne i razlog za napuštanje ideja, pa se aktivnosti komiteta za crnogorsku nezavisnost prenose u San Marino koji je bio van dometa **Musolinijeve** administracije.

Procrnogorski komitet u San Marinu je bio privremeno utočište za veliki broj crnogorskih patriota koji su morali napušiti Italiju nakon uskraćivanja domaćinstva od strane italijanske vlade i raspuštanja crnogorske vojske, kao posljedica Rapalskog ugovora i politike **Đovanija Đoliti** (Giovanni Giolitti) i **Karla Sforce** (Carlo Sforza) prema crnogorskom pitanju.

(Rapalski ugovor je međudržavni sporazum, potpisan 12. novembra 1920. u Rapalu pored Đenove, između Kraljevine Italije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kojim je riješeno tzv. Jadransko pitanje - utvrđivanje poslijeratnih granica na istočnoj jadranskoj obali između dviju kraljevina. Tokom strogo povjerljivih, zavjereničkih pregovora delegacija Italije, koju su činili premijer Đovani Đolito, ministar vanjskih poslova Karlo Sforca i ministar rata **Ivanoe Bonomi**, nakon dogovora sa delegacijom beogradske vlade koju je predvodio premijer **Milenko Vesnić** odlučili su da Italija obustavi izdržavanje crnogorske vojske, da

Procrnogorski komitet u San Marinu je bio privremeno utočište za veliki broj crnogorskih patriota koji su morali napušiti Italiju nakon uskraćivanja domaćinstva od strane italijanske vlade i raspuštanja crnogorske vojske, kao posljedica Rapalskog ugovora i politike Đovanija Đoliti i Karla Sforce prema crnogorskom pitanju

se ista razoruža i rasformira i da se protjeraju crnogorski emigranti sa italijanske teritorije. Tako je sredinom 1921. godine crnogorska izbjeglička vojska u Italiji prestala formalno da postoji.)

Podršku za svoje aktivnosti procrnogorski komitet u San Marinu je imao sa najvažnijih državnih i intelektualnih adresa Republike. **Marino Borbikoni** je bio na čelu komiteta u periodu dok je obavljao dužnost kapetana regenta, od 1. oktobra 1923. do 1. aprila 1924. godine, dok je zajedno sa njim u delegaciji San Marina na kongresu za Crnu Goru (Convegno Pro Montenegro) koji je održan novembra 1922. godine u Milanu bio i **Onofrio Frattori** (Onofrio Frattori), tadašnji kapetan regent.

Takođe, kapetan regent **Đuliano Goci** (Guiliano Gozi) iznio je pitanje Crne Gore pred Parlamentom San Marina dajući mu humanitarni karakter. Na taj način podržani su crnogorski emigranti sa zdravstvenim problemima koji su proganjani od strane tajnih policija Italije i Francuske. Parlament je za njihovo liječenje odobrio sredstva, a prilikom usvajanja te odluke svi prisutni su ustali izražavajući podršku slobodi Crne Gore. **Marino Borbikoni**, kao predsjednik procrnogorskog komiteta iz San Marina, poslao je Ligi naroda u Ženevi protest zbog odnosa međunarodne zajednice prema crnogorskom pitanju i zločina srpske vlasti prema herojskom crnogorskom narodu. Lider Komiteta za crnogorsku nezavisnost iz Bolonje profesor **Antonio Baldači** piše da će Borbikoniju i vladi San Marina „ostati titula vječne slave” zbog proglasa Ligi naroda u znak protesta za zločine nad Crnom Gorom i njenim na-

Italijanska i delegacija Kraljevine SHS u Rapalu 1920. godine - Vesnić je drugi s lijeva

Podršku za svoje aktivnosti procrnogorski komitet u San Marinu je imao sa najvažnijih državnih i intelektualnih adresa Republike. Kapetan regent **Đuliano Goci** iznio je pitanje Crne Gore pred Parlamentom San Marina. Na taj način podržani su crnogorski emigranti koji su proganjani od strane tajnih policija Italije i Francuske. Parlament je odobrio sredstva za njihovo liječenje

rodom i navodi da Crna Gora nikada neće moći da zaboravi uzvišeni gest slavne, male države, kada je maja 1923. godine prihvatila i pomogla crnogorske junake, ostatke slavne vojske, u njihovoj želji da se pridruže braći po oružju na crnogorskim planinama koji su prolivali krv za oslobađanje svoje otadžbine. Ti junaci su u Crnoj Gori pali sa puškama u ruci, jedan protiv hiljadu, ili čame umirući po srpskim zatvorima. Njihove riječi, u tragičnom činu odlaska, na obali Jadrana, bje-

hu riječi blagoslova Marinu Borbikoniju, njegovim saborcima i Republici San Marino. Prvi čovjek Procrnogorskog komiteta u San Marinu je do svoje smrti bio profesor Borbikoni, a nakon njega komitet je vodio crnogorski politički emigrant i suverenista **Krsto Martinović**.

ITALIJANSKI KOMITET ZA NEZAVISNOST CRNE GORE SA ŠEDIŠTEM U BOLONJI

Profesor Marino Borbikoni je intezivno saradivao sa na-

jaktivijim članovima Centralnog komiteta za nezavisnost Crne Gore, sa šedištem u Bolonji, čiji je predsjednik bio njegov prijatelj, univerzitetki profesor i ugledni botaničar Antonio Baldači, a među članstvom se našao i značajan broj senatora i poslanika italijanskog parlamenta. Počasni patroni komiteta su bili **dr Marija Rusiecka**, generalni sekretar Međunarodnog odbora za nezavisnost Crne Gore iz Ženeve, **dr Frederik Burnam**, brigadni general iz Kanade, **Gabrijel d'Anuncio** i **Jovan Plamenac**. Komitet je posebno bio aktivan na zbrinjavanju Crnogoraca koji su ostali u Italiji nakon raspuštanja i razoružavanja crnogorske vojske i odluke italijanske vlade da uskratiti domaćinstvo crnogorskim političkim emigrantima. Komitet iz Bolonje je radio na sakupljanju humanitarne pomoći za crnogor-

ske izbjeglice u Italiji, pisanju protesta međunarodnim organizacijama, kao i na objavljivanju publikacija o Crnoj Gori, između ostalog štampao je brošuru Zločin Antante i angažovao uglednog umjetnika **Oresta Minarelija** u prevodjenju poezije **kralja Nikole**.

Tokom 1921. i 1922. godine komitet je aktivno učestvovao u prikupljanju sredstava, organizaciji, snimanju i distribuciji prvog crnogorskog igranog nijemog filma Vaskrsenja ne biva bez smrti advokata **Vladimira Popovića**, bivšeg ministra crnogorske vlade. U filmu koji je finansijski pomogla i **kraljica Jelena Savojska**, nastupili su tadašnji prvorazredni italijanski glumci, među kojima i filmska zvezda **Elena Sangro**, a u pojedinim masovnim scenama sudjelovali su pripadnici crnogorske emigracije u Italiji. Popović i Baldači su političku borbu obogatili filmom, novim umjetničkim medijem, a jedan od najznačajnijih srpskih istoričara filma, profesor **dr Dejan Kosanović** je primijetio: „... bio je to, koliko mi je poznato, jedan od prvih pokušaja u svijetu, da se u političkoj borbi angažira i sedma umjetnost.” (Dejan Kosanović (1930-2013) jugoslovenski istoričar filma, reditelj i scenarista dokumentarnih i kratkometražnih filmova. Autor je 13 knjiga iz oblasti istorije filma. Kombinujući sačuvane filmske kadrove i snimljene fotografije, prof. Kosanović je 1996. godine rekonstruisao djelove filma Voskrsenja ne biva bez smrti u trajanju od 30 minuta, te je ovakva verzija filma prikazivana na raznim festivalima i na crnogorskoj nacionalnoj televiziji.)

Sa namjerom da film na evropskoj diplomatskoj sceni promovise i ponovo aktualizuje crnogorsko pitanje, planirano je da premijera filma bude u toku Đenovske konferencije. (Đenovska konferencija je održana u periodu od 10. aprila do 19. maja 1922. godine. Predstavnici 32 države su diskutovali o ekonomskom rekonstruisanju Evrope, monetarnoj politici i odnosima sa Rusijom.) Na žalost, ta ideja nije uspjela da se realizuje, pa je film prvi put prikazan u Rimu 14. aprila 1922. godine.

(Nastavlja se)

Autor piše o Marinu Borbikoniju, jednom od najangažovanijih i najpredanijih boraca za nezavisnost i slobodu Crne Gore i pravo njenog naroda na samoopredjeljenje. Knjigu su nedavno objavili Crnogorski kulturni forum i Udruženje Crnogoraca Srbije „Krstaš” iz Lovćenca

Ivanoe Bonomi

Karlo Sforca

Đovani Đoliti

Đulijano Goci

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

Piše: Nenad STEVOVIĆ

Marino Borbikoni se preko **Antonija Baldačija** i kroz aktivnosti komiteta u Bolonji upoznao sa brojnim crnogorskim političkim emigrantima suverenističke provenijencije. Saradnju i prijateljstvo uspostavio je sa mladim intelektualcem **Krstom Nikovićem**, novinarom **Jovanom Čubranovićem** i inženjerom **Krstom Martinovićem**.

(Krstu Niković (1898-1975) crnogorski politički emigrant i publicista. U Italiji je doktorirao pravne i sociološke nauke. Živio je u Ferari.) Komitet u Bolonji bio je Centralni italijanski komitet za nezavisnost Crne Gore sa uspostavljenom mrežom saradnje sa odborima u Leceu, Milanu, Firenci, Đenovi i Ferari. Kao promoter crnogorskog pitanja u Italiji, profesor Antonio Baldači je vodio široku kampanju kroz univerzitetska predavanja i tribine organizovane u naučnim institucijama širom Italije, kao i kroz članke u nacionalnim novinama i časopisima, posebno u *Adriatico nostro*. Borbikonijev saborac u borbi za rješavanje crnogorskog pitanja Antonio Baldači je bio veliki prijatelj i poznavalac Crne Gore. Vodeći crnogorski istraživač Baldačijevog života i djela, istoričar **Slavko Burzanić**, navodi da je on u periodu od 1885. do 1910. godine najmanje 14 puta boravio u Crnoj Gori, stekavši veliki broj prijatelja, počev od vladarske porodice i državnih funkcionera, pa do običnih ljudi koje je imao priliku da upozna na putovanjima.

U Milanu je od 18. do 20. novembra 1922. godine, pod patronatom revije *Adriatico Nostro* i komiteta za crnogorsku nezavisnost iz Bolonje održan kongres za Crnu Goru pod nazivom „Convegno Pro Montenegro”. Kongres je vodio odbor kojim su predšedavali profesor Antonio Baldači i **Ercole Arturo Mareskoti**, urednik revije *Adriatico Nostro*, a članovi su, pored ostalih, bili i profesor Marino Borbikoni, predsjednik procrnogorskog komiteta iz San Marina i **Onofrio Fatori**, kapetan regent San Marina. Na kongresu su učestvovali i predstavnici italijanskih komiteta za crnogorsku nezavisnost iz Bolonje, Lecea, Đenove, Milana, Fiume i Ferare, Međunarodnog komiteta za nezavisnost Crne Gore iz Ženeve, generalni konzuli Crne Gore iz Milana, Barija, Venecije, Brindizija i Bolonje, delegat Crne Gore u Sjedinjenim Američkim Državama, predstavnik Saveza crnogorskih odbora u SAD i značajan broj italijanskih intelektualaca. Crnogorske emigrante u Italiji zastupao je novinar i publicista Jovan Čubranović.

Borbikoni je u svojoj dom primio inženjera Krsta Martinovića

Crnogorski emigrant Krsto Martinović je govorio tečno i italijanski jezik. Prijateljstvo sa Borbikonijem omogućilo mu je ulazak u visoko društvo i komunikaciju sa političkim i kulturnim establišmentom San Marina. Objavljivao je brojne članke na italijanskom i drugim jezicima, objašnjavajući zavjeru protiv kralja Nikole i nečasne postupke srpske Vrhovne komande

Krsto Vukov Martinović

Krsto Niković

Karlo Sforca

Antonio Baldači

Čitav radni i veliki dio životnog vijeka Antonija Baldačija obilježila je Crna Gora. Upoznao je njenu prirodu, ljude, njenu istoriju, privredni i politički život. Dao je veliki doprinos poznavanju njene flore. Podsticao je i druge da se bave Crnom Gorom, ne samo u naučnom pogledu, već i u domenu privrede. Bio je promoter ideje da Crna Gora predstavlja vrata Balkana, odnosno polazište italijanske ekonomske i političke ekspanzije na ovom prostoru. Baldačijevi naučni radovi i publicistički tekstovi na crnogorske teme su visoko vrednovani i uvažavani u vrijeme kada su nastali, a i danas predstavljaju relevantnu naučnu materiju i istorijsku građu. Naučnoj javnosti još je malo poznata njegova arhivska zaostavština u kojoj je pohranjeno obilje činjenica značajnih za upoznavanje ne samo Baldačijevih „crnogorskih aktivnosti”, već i za sagledavanje italijansko-crnogorskih privrednih i političkih odnosa u širokom vremenskom rasponu počev od

Nakon što je Marino Borbikoni iznenadno preminuo 1925., njegovu misiju u procrnogorskom komitetu preuzeo je Martinović, vodeći snažnu političku i propagandnu borbu za slobodnu i nezavisnu Crnu Goru, a protiv velikosrpske okupacije i politike unitarne Kraljevine SHS, koja je 1929. formalno promijenila ime u Kraljevina Jugoslavija

osamdesetih godina XIX vijeka pa do četrdesetih godina XX vijeka.

MARINO BORBIKONI I KRSTO MARTINOVIĆ, SABORCI I PRIJATELJI

Saborac po crnogorskom pitanju i prijatelj Marina Borbikonija je bio inženjer Krsto Martinović, politički emigrant i oficir kraljevske crnogorske vojske. Njihovo prijateljstvo je započeto u Bolonji, a upoznao ih je zajednički prijatelj profesor Antonio Baldači. Martinović je nakon potpisivanja Rapalskog ugovora i tajnih dogovora između vlada Kraljevine Italije i Kraljevine SHS, kritikovao italijansku politiku Đoliti-Sforca prema crnogorskom pitanju i zalagao se za opstanak crnogorske vojske u Gaeti. Zbog ovakvih stavova, kao i uticaja koji je imao

među crnogorskom emigracijom, ministar **Karlo Sforca** je naredio 18. juna 1921. godine da se u najvećoj tajnosti iz Italije proćeraju Krsto Martinović i njegovi istomišljenici **Vladimir D. Popović**, **Savo Petrović** i **Krsto Bajković**. Ne željeći da se vrati u Crnu Goru, koja nije bila onakva za kakvu se borio, inženjer Krsto Martinović se na poziv Marina Borbikonija stacionirao u San Marinu, odakle je nastavio politički djelovati i bori se za Crnu Goru i njenu nezavisnost.

Biograf Marina Borbikonija, bivši kapetan regent **Marino Valdes Franciosi** piše: „Borbikoni je pružio utočište u svom domu herojskom pukovniku, inženjeru po struci Krstu Martinoviću”. Bivši kapetan regent San Marina **Onofrio Fatori**, savremenik i prijatelj Marina Borbikonija, u tekstu povodom njegove smrti piše da se pokojni profesor kao predsjednik procrnogorskog komiteta do posljednjeg dana života neumorno borio za pogaženo pravo crnogorskog mučeničkog i prevarenog naroda i navodi: „Zajedno sa mnom i

svim građanima San Marina, svjedok njegovog herojstva bio je Crnogorac, inženjer po struci i komandir Krsto Martinović, kojeg je primio u svojoj kući i sa kojim je dijelio hljeb na zajedničkoj trpezi i zajedničku bol.” Crnogorski emigrant Krsto Martinović je bio poliglota, između ostalih govorio je tečno i italijanski jezik. Odmah se uključio u rad procrnogorskog komiteta, a prijateljstvo sa Borbikonijem omogućilo mu je ulazak u visoko društvo i komunikaciju sa političkim i kulturnim establišmentom San Marina. Objavljivao je brojne članke na italijanskom i drugim jezicima, objašnjavajući zavjeru protiv **kralja Nikole** i nečasne postupke srpske Vrhovne komande i aktualizovao crnogorsko pitanje zalažući se za nezavisnost svoje domovine. Nakon što je Marino Borbikoni iznenadno preminuo 1925. godine, njegovu misiju u procrnogorskom komitetu preuzeo je Martinović, vodeći snažnu političku i propagandnu borbu za slobodnu i nezavisnu Crnu Goru, a protiv velikosrpske okupacije i politike

unitarne Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je 1929. godine formalno promijenila ime u Kraljevina Jugoslavija. O Martinovićevoj upornoj političkoj borbi za Crnu Goru govori i povjerljiva depesha Stalne delegacije Kraljevine Jugoslavije pri Društvu naroda u Ženevi upućena 19. avgusta 1931. godine Političkom odjeljenju Ministarstva inostranih poslova u Beogradu. U opširnom dokumentu „Akcija crnogorskog emigranta Krsta Martinovića kod Društva naroda” koji potpisuje sekretar Ivo Andrić, između ostalog se navodi: „Kraljevskoj stalnoj delegaciji čast je izvestiti Ministarstvo, da je crnogorski emigrant Krsto Martinović iz San Marina uputio u posljednje vreme Sekretarijatu Društva Naroda čitav niz protesta protiv naše Kraljevine, a za „samostalnost i slobodu” Crne Gore. U dosijeu crnogorskih protesta, u Političkoj Sekciji Sekretarijata, nalazi se 17 Martinovićevih predstavi samo iz 1931. godine”.

Krsto Vukov Martinović je rođen 1864. godine u Bajicama nadomak crnogorske prijestonice Cetinja. Kao stipendista kralja Nikole školovao se u Italiji. U Trstu je završio inženjerijsku školu, nakon toga 1893. odlazi u Rusiju na dalje školovanje.

(Nastavlja se)

Autor piše o Marinu Borbikoniju, jednom od najangažovanijih i najpredanijih boraca za nezavisnost i slobodu Crne Gore i pravo njenog naroda na samoopredjeljenje. Knjigu

su nedavno objavili Crnogorski kulturni forum i Udruženje Crnogoraca Srbije „Krstas” iz Lovćenca

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

Piše: Nenad STEVOVIĆ

Krsto Martinović je do kraja bio vjeran svojoj otadžbini

Krsto Vukov Martinović je učesnik rusko-japanskog rata 1904-1905. godine. Naročito se istakao u pomorskim borbama od Baltičkog mora do Dalekog Istoka. Za podvige u ovom ratu odlikovan je sa više visokih ruskih odlikovanja. Kada je Crna Gora zaratila sa Osmanskim carstvom 1912. godine, vraća se da pomogne Crnoj Gori, učestvuje u Prvom balkanskom ratu 1912-13. godine. Učesnik je Prvog svjetskog rata 1914-16. godine kao komandant crnogorskih brodova. U ovom ratu komandovao je brodom „Pjesnik” koji je obezbjeđivao crnogorski transport od Valone do Bojane od napada kačaka i austrijskih sumarena. Čuvena je njegova odbrana transporta na Bojani od kačaka za što je odlikovan lično od kralja Nikole „Zlatnom medaljom za hrabrost” tj. Obilica medaljom. Uoči kapitulacije Crne Gore Krsto Martinović je bio komandant konvoja brodova, koji su za potrebe crnogorske vojske prenosili hranu i drugi materijal, saobraćali su na relaciji Medova - Skadarsko jezero. Prilikom odlaska kralja Nikole sa svitom iz Crne Gore, 20. januara 1916. godine, povezao ih je do Medove. Zarobljen je 3 dana kasnije od strane austrougarske vojske. U zarobljeništvu se nalazio do kraja 1918. godine. Učesnik je Božićnog ustanka 1919. godine, a nakon njegovog sloma zajedno sa Krstom Popovićem odlazi za Italiju. Kada je krajem 1920. godine postavljena nova formacija Štaba u komandi crnogorske vojske u Gaeti, kao inženjerski komandir Krsto Martinović je bio načelnik Saobraćajnog odjeljenja. Kao dobar poznavalac prilika, jezika i blizak dinastiji Petrović-Njegoš najčešće je boravio i djelovao u Rimu. Jedno vrijeme, naročito tokom 1920. godine bio je ličnost od posebnog povjerenja Jovana Plamenca, jedan od njegovih

Krsto Vukov Martinović

najbližih političkih saradnika. Kao predstavnik crnogorske Vlade, zajedno sa Milanom Krljevićem i Božom Krivokapićem, pregovarao je, na proljeće 1920. godine, sa Gabrielom d' Anuncijem u vezi upada njegovih legionara i crnogorskih trupa u Crnu Goru u cilju pokušaja njenog oslobađanja, međutim ovi pregovori su propali. (Milan Krljević, major crnogorske vojske, aktivan na organizovanju crnogorske vojske u egzilu i prvi njen komandant u Ferari 1919. godine. Član Glavnog štaba Komande crnogorskih trupa u Gaeti 1919-1921, činovnik Ministarstva vojnog crnogorske vlade u izbjegliš-

tvu. Kasnije politički emigrant u Francuskoj, vlasnik i urednik časopisa Jugoslovenske pariske novine; Božidar Vukov Krivokapić, crnogorski patriota, student Pravnog fakulteta u Rimu. Jedan od organizatora ustaničkog komiteta u Bolonji početkom 1919. godine radi vojnog upada u Crnu Goru, sa ciljem da se pomogne ustaničkom borbu u domovini.) Krsto Martinović se od druge polovine 1921. godine razišao sa Jovanom Plamencem zbog njegovih namjera da prihvati ponudu jugoslovenskih vlasti i oštro ga kritikovao. Bio je član uprave Crnogorske stranke seljaka i radnika (osnovane 1923. godine). Često je pi-

Prilikom odlaska kralja Nikole sa svitom iz Crne Gore, 20. januara 1916. godine, Krsto Martinović ih je povezao do Medove. Zarobljen je tri dana kasnije od strane austrougarske vojske. U zarobljeništvu se nalazio do kraja 1918. godine. Učesnik je Božićnog ustanka 1919. godine, a nakon njegovog sloma zajedno sa Krstom Popovićem odlazi za Italiju

sao članke u detroitskom listu „Crnogorski glasnik”, naročito u periodu 1923-26. godine. Bliski je saradnik Međunarodnog komiteta za obnovu Crne Gore i njegovim istaknutim predstavnicima, kao i sa crnogorskom emigracijom u Evropi, Južnoj i Severnoj Americi. Usko je saradivao i sa Nikolom Petanovićem, urednikom lista „Crnogorsko ogledalo” iz San Franciska. Održavao je komunikaciju sa crnogorskom političkom emigracijom u Sovjetskom Savezu, prije svega sa brigadirom Ivanom Bulatovićem.

(Ivan Bulatović (1872-1943) brigadir crnogorske vojske. Jedan od vođa Božićnog ustanka. Bio na čelu ustanka i komita iz crnogorskog plemena Rovca u periodu 1918-20. godine. Između dva rata politički emigrant u Sovjetskom savezu.) Takođe je saradivao sa makedonskim, bugarskim i hrvatskim emigrantskim krugovima. Ostao je dosljedan svojim ideološkim i političkim ubjedenjima, nastavio je i u egzilu borbu za pravo, čast i slobodu Crne Gore i u vremenu kada je ta borba, sa stanovišta real-politike, bila osuđena na propast. Nikada se nije vratio u Crnu Goru, kojoj je ostao vjeran do kraja. Umro je 26. maja 1933. godine u San Marinu, tamo je i sahranjen. Nekrolog mu je izašao u listu „Cetinjski odjek”, u kojem se između ostaloga ka-

že: „U San Marinu 26. maja je umrla jedna markantna figura Crne Gore. On nije bio čovjek koji mijenja vjere niti ideje, već je bio dosljedan svakoj riječi koja je iz njegovih usta izašla, a još više ideji” (Srđa Martinović, Bajički vijenac, Podgorica, 2021. str. 283-291).

SARADNJA SA POLITIČKIM EMIGRANTOM JOVANOM ČUBRANOVIĆEM

Marino Borbikoni je podržavao, saradivao i bio prijatelj sa velikim brojem crnogorskih emigranata koji su ispoljavali političku aktivnost u cilju obnove crnogorske nezavisnosti. Među njima i sa novinarom i publicistom Jovanom Čubranovićem, sa kojim se upoznao u Bolonji. Nakon sloma crnogorske vojske i kapitulacije Crne Gore, Jovan Čubranović se sklonio u Italiju i vojno angažovao u mornarici te kraljevine, što je pokazao hrabrost i zaradio Krst za ratne zasluge. Raspoređen je pri specijalnoj komandi u Valoni sa kojom je rukovodio viceadmiral Enriko Milo (Enrico Millo), čiji ratni cilj je bio da napadne austrougarsku vojsku i oslobodi Bokokotorski zaliv i Crnu Goru od okupacije Habsburga. Po završetku rata, Jovan Čubranović je u Italiji bio aktivan član Komiteta za neza-

visnost Crne Gore iz Bolonje koji je predvodio prof. dr Antonio Baldači sa kojim je imao složene odnose, ali i porodične veze imajući u vidu da je bio vjerenik njegove kćerke Laure.

Iz tri autentična pisma, vidi se sinhronizovano djelovanje dva prijateljska komiteta za nezavisnost Crne Gore, iz Bolonje i San Marina, prilikom Čubranovićevog odlaska za Irsku gdje je vodio propagandne aktivnosti za crnogorsku stvar i intezivno saradivao sa Komitetom za odbranu Crne Gore iz Dablina.

Profesor Marino Borbikoni, predsjednik pro-crnogorskog komiteta iz San Marina, uputio je po Čubranoviću pismo, datirano 9. septembra 1924. godine, sekretaru kabineta predsjednika Slobodne Irske sljedeće sadržine:

„Postovani Gospodine Sekretare, iz bratskog komiteta iz Bolonje, na čijem čelu se nalazi poznati naučnik i istraživač Crne Gore, profesor Antonio Baldači sa Narodne Akademije Nauka, saopšteno nam je da će NJ. E. Predsjednik Slobodne države Irske, sa pažnjom proučiti situaciju u Crnoj Gori prema kojoj i naša mala Republika takođe ima veoma jak interes za solidarnost u odbrani prava malih naroda u ovim nesnosnim vremenima imperijalizma. Molimo Vaše Gospodstvo da prenese Nj. Ekselenciji našu najiskreniju zahvalnost za plemenita osećanja prema mučeničkoj Crnoj Gori, u nadi da će naponi Nj. Ekselencije pomoći da se nešto promijeni i pokrene sa mrtve tačke u ovoj trenutno beznačajnoj situaciji u kojoj se nalazi Crna Gora, u kojoj se odigrava jedan od najgrubljih scenarija ljudskog zločina na planeti zemlji. Čast nam je da Vam uputimo ovo pismo preko našeg vjernog prijatelja gospodina Jovana Čubranovića, crnogorskog prognanika, patriote i velikog vjernika, dostojnog apsolutnog povjerenja. On izričito putuje u Irsku radi širenja propagande za svoju namučenu Domovinu i bićemo ponosni ako nam tamo budu olakšali posao podržavši misiju koju Čubranović ima namjeru da sprovede. Sa dubokim poštovanjem, Predsjednik Marino Borbikoni.”

(Nastavlja se)

Krsto Martinović je ostao dosljedan svojim ideološkim i političkim ubjedenjima, nastavio je i u egzilu borbu za pravo, čast i slobodu Crne Gore i u vremenu kada je ta borba, sa stanovišta real-politike, bila osuđena na propast. Nikada se nije vratio u Crnu Goru. Umro je 26. maja 1933. godine u San Marinu, tamo je i sahranjen

Jovan Čubranović

Jovan Plamenac

Ivan Bulatović

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

Piše: Nenad STEVOVIĆ

Italijanski Komitet za Nezavisnost Crne Gore sa šedištem u Bolonji uputio je 22. novembra 1924. godine pismo ministru vanjskih poslova Irske **Desmond Fitzgeraldu**: „Ekselencijo, naš Odbor ima čast da moli V. E. da dobrovoljno primi gospodina **Jovana Čubranovića**, crnogorskog borca i patriotu, odlikovanog ratnim krstom italijanske mornarice, građanina jakog temperamenta i dostojnog svake pohvale za dobrotvorna djela koja će Vam on sam objasniti na osnovu ličnih iskustava kroz koje prolazi njegova nesrećna nacija. Nijedna zemlja na svijetu bolje od Irske ne može razumjeti strahote koje je neprijatelj počinio u Crnoj Gori, uništavajući i ubijajući već 6 godina do danas, što se možda nikada u istoriji nije dogodilo. Crna Gora je pod najbrutalnijim ratnim zakonom, zarobljeni su sa svih strana dok čovječanstvo gotovo u potpunosti zanemaruje brojne zločine koje počinjavaju Srbi nad njima od dana kad su ih napali prevarom uz pomoć država koje ostvaruju i gledaju lične interese. Tom malom herojskom narodu, jedina briga i interes do kojeg im je stalo jeste sloboda. Ekselencijo, gospodin Čubranović će moći lično da Vas informiše o civilizacijskoj sramoti koja se dešava u planinama Crne Gore. Ako budete željeli da ga saslušate, bićemo Vam neizmjeno zahvalni. Možda će Crna Gora, ako V.E. bude prihvatila, od danas naći svoj pravi put ka spasenju. Postovana Ekselencijo, prihvatite moju privrženost i osećaj dubokog poštovanja prema Vašoj Ekselenciji. **Ettore Mazzoni**, generalni sekretar.”

Datirano istog dana kao i pismo Italijanskog komiteta za Crnu Goru, 22. novembra 1924. godine, ministru vanjskih poslova Slobodne Države Irske pismo je na

Herojskom crnogorskom narodu jedina briga jeste sloboda

„Nijedna zemlja na svijetu bolje od Irske ne može razumjeti strahote koje je neprijatelj počinio u Crnoj Gori, uništavajući i ubijajući već 6 godina do danas, što se možda nikada u istoriji nije dogodilo. Crna Gora je pod najbrutalnijim ratnim zakonom, zarobljeni su sa svih strana dok čovječanstvo gotovo u potpunosti zanemaruje brojne zločine koje počinjavaju Srbi nad njima od dana kad su ih napali prevarom...”

memorandumu Narodne Akademije Nauka, Institutu u Bolonji, odsek fizika, uputio i profesor **Antonio Baldači**: „Patriota crnogorski, gospodin Jovan Čubranović, nas je obavijestio o tome kako je bio prihvaćen u slobodnoj i herojskoj Irskoj. Naša pretpostavka da će Crna Gora u Irskoj naći brojne i odvažne sagovornike se obistinila, tako da sa ponosom pozdravljamo vašu mladu slobodnu naciju koja proizilazi iz najstarije civilizacije. Zelenom ostrvu je upućena naša najiskrenija želja da se postavi na čelo oslobodilačkog pokreta od dana varvarskog ugnjetavanja najmanjeg i najstarijeg naroda na svijetu, Crnogoraca. Kada se pravo djelo vodi ošećanjima, pravdom i istinom, dolazi se do uspjeha. Živjela Irska! I neka je ovaj plemeniti narod, koga će svijet voljeti kroz vjekove, vodiči siromašnoj Crnoj Gori. Ne ka siromašni narod Crne Gore, žrtva rata i mira, ali prije svega žrtva sramotnog profiterstva koje bijesni na Kontinentu, blagosilja Zeleno ostrvo koje se osluhnulo na njihov mučni glas i priteklo im u pomoć, izvlačeći ih od dželata. Naš Odbor čine slobodni građani, prije svega nezavisni, koji rade isključivo za pravedne, iskrene i visoke ideale, bez bilo kojih drugih interesa koji nijesu u interesu Zakona i Pravde. Gospodin Čubranović je predstavnik od apsolutnog povjerenja našeg Odbora, na kojeg se osvrćemo zbog njegovog poštenja i ljudskosti i zbog njegovog organizatorskog duha; posebno zbog

njegove velike vjere, njegove upornosti u borbi i za ličnu požrtvovanost namjerom da pomogne svojoj nesrećnoj domovini. Molimo Vas dozvolite da Vaša Ekselencija preporučiti i podrži gospodina Jovana Čubranovića, crnogorskog prognanika, koga smatram jednim od istinskih i iskrenih predstavnika svoje siromašne Nacije. Uz Vašu zaštitu, poštovana Ekselencijo, gospodin Čubranović će moći da bude od koristi svojoj Državi, a Irska neće ništa izgubiti ako podrži nezavisnost Crne Gore. Od gospodina Čubranovića Vaša Ekselencija će biti informisana o svim strahotama koje Srbi vrše već 6 godina na prostorima Crne Gore, a takođe će imati i detaljan izvještaj o gorkom ratu koji se i dalje vatreno vodi u neosvojivim planinama Crne Gore. Ekselencijo, primite naše najiskrenije pohvale i duboko poštovanje koje vam sa iskrenošću iskazujem iz Bolonje, drijevnog grada Zakona osvjetljenog štitom čiji moto je „Libertas”. Prof. dr Antonio Baldači”.

Jovan Čubranović je svoje radove publikovao u Italiji, Švajcarskoj, Belgiji, Francuskoj, Engleskoj, Irskoj... kao novinar bio je dopisnik više evropskih novinskih agencija, a propagandu za crnogorsku stvar vodio je širom Evrope, pa sve do Latinske Amerike i Kariba. Poznati kubanski novinar **Pablo de la Torriente Brau** u tekstu pod naslovom „Gnusi svijet diplomatije i rat”, objavljenom u dnevnom listu *Ahora* iz Havane 1934. godine, za Čubra-

Desmond Fitzgerald

Antonio Baldači

„Crna Gora je pod najbrutalnijim ratnim zakonom, zarobljeni su sa svih strana dok čovječanstvo gotovo u potpunosti zanemaruje brojne zločine koje počinjavaju Srbi nad njima od dana kad su ih napali prevarom uz pomoć država koje ostvaruju i gledaju lične interese“

novića kaže da je „crnogorski novinar i ratnik, koji otkriva licemjerje i varvarstvo Saveznika i grozote koje je pretrpio njegov narod”. Predstavljaga kao neobičnog čovjeka, koji dobro govori italijanski jezik, da je bio prijatelj **Ejmona de Valere** (Éamon de Valera) i **Gabrijela D’Anuncijsa**; da ima u tijelu dva metka iz Evropskog rata kao uspomena na borbe na italijanskim i crnogorskim frontovima; da je potrošio svo svoje bogat-

stvo kako bi razotkrio svijetu kukavično licemjerje koje su počinile velike savezničke snage prema njegovom malom a junačkom narodu, i da ide svijetom kao neumorni hodočasnik koji propovijeda i širi ideju: ideju slobode crnogorskog naroda koji, kao ptica kvecal iz Gvatemale, radije umire nego da živi u zarobljeništvu.

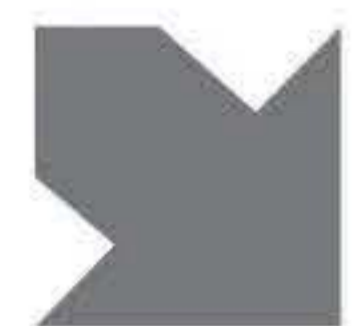
MEĐUNARODNI KOMITET ZA CRNOGORSKU NEZAVISNOST SA ŠEDIŠTEM U NJUJORKU

Marino Borbikoni je bio aktivan u borbi za rješavanje crnogorskog pitanja i van granica Republike San Marina i Kraljevine Italije. Bio je istaknuti član Međunarodnog komiteta za crnogorsku nezavisnost u Njujorku zajedno sa uglednim intelektualcima, političarima i naučnicima svjetskog nivoa, iskrenim zagovornicima pravde za Crnu Goru. Te ličnosti sa impozantnim biografijama i ostvarenim profesionalnim karijerama su se za Crnu Goru borile bez ikakve naknade, trošeći sopstvena sredstva, vrijeme i energiju.

Podjele, sukobi i trvenja u crnogorskoj emigraciji, nakon završetka Prvog svjet-

skog rata, motivisali su inostrane prijatelje Crne Gore širom svijeta da pokušaju pokrenuti crnogorsko pitanje bez Crnogoraca. **Luidi Kriskuolo**, opunomoćeni crnogorski konzul u Njujorku, početkom 1924. godine, osnovao je Međunarodni komitet za crnogorsku nezavisnost sa šedištem u tom gradu. Luidi Kriskuolo je bio delegat posljednje crnogorske vlade formirane dekretom regentkinje kraljice **Milene Petrović-Njegoš**. U Međunarodni komitet za crnogorsku nezavisnost su ušli najagilniji predsjednici komiteta iz raznih evropskih država, poznati naučnici, publicisti i filantropi. Profesor Marino Borbikoni je u njemu od prvoga dana, a članovi su bili i dr **Aleksandar Divajn**, počasn konzul Crne Gore u Londonu; prof. Antonio Baldači, predsjednik italijanskog nacionalnog komiteta za Crnu Goru; brigadni general **Fredrik Burnam**, predsjednik Bijelog krsta Kanade; dr **Rene Klaparede**, psiholog i publicista iz Ženeve; dr **Sven Heddin**, geograf iz Stokholma; dr **Kurt Hasert**, filozof iz Drezdena; **Mendes Da Kosta**, bivši počasn konzul Crne Gore u Amsterdamu; **M. Le Comte Simon**, predsjednik Belgijanskog komiteta za Crnu Goru; **Eugen Korivo**, bivši počasn konzul Crne Gore u Kvebeku; **Vitni Voren**, američki arhitekta; **Fridtjof Nansen**, norveški naučnik; **lord Sajdenhem** i **Ronald Meknil**, poslanici britanskog parlamenta i drugi.

(Nastavlja se)

„Naša pretpostavka da će Crna Gora u Irskoj naći brojne i odvažne sagovornike se obistinila. Zelenom ostrvu je upućena naša najiskrenija želja da se postavi na čelo oslobodilačkog pokreta od dana varvarskog ugnjetavanja najmanjeg i najstarijeg naroda na svijetu, Crnogoraca. Kada se pravo djelo vodi ošećanjima, pravdom i istinom, dolazi se do uspjeha. Živjela Irska!”, pisao je Antonio Baldači

Luidi Kriskuolo

Jovan Čubranović

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

Autor: Nenad STEVOVIĆ

Razočarani podjelama u crnogorskoj emigraciji, političkim frakcijama, ljubomorom i pizmom između lidera crnogorske emigracije i osnovanom sumnjom da pojedine crnogorske vođe koriste navodnu borbu za crnogorsku stvar za pribavljane lične materijalne koristi, moto Komiteta je bio: Prijatelji Crne Gore odbacuju političke frakcije. Ovaj reprezentativan skup svjetskih intelektualaca je, pored zahtjeva koji su upućivani Ligi naroda, objavljivao tekstove, proglašavao i plakate upozoravajući svjetsku javnost na represiju u Crnoj Gori.

Luidi Kriskuolo, svakako jedna od ključnih ličnosti u dotadašnjem crnogorskom pokretu u Americi, nastavio je sa javnim zastupanjem ideje o obnovi crnogorske države. Zvanični organ komiteta za crnogorsku nezavisnost postao je list „Montenegro”. Cilj lista, čiji je izdavač i urednik bio Kriskuolo bio je „da se pomogne crnogorskom narodu da dobije pravo na samoopredjeljenje”.

U proglasu Komiteta za odbranu crnogorske nezavisnosti od 27. januara 1924. godine, između ostalog se navodi: „Nema sumnje da su Srbijanci zlostavljali i da još uvijek zlostavljaju Crnogorce i da koriste svoj uticaj u svim zemljama kako bi ugušili crnogorsku stvar. Putnici koji su se nedavno vratili iz Crne Gore svjedoče o bijedi ljudi koje neprekidno napada srbijanska vojska. Međutim, činjenica je da su vođe Crnogoraca u Parizu najodgovornije za neuspješan ishod svojih pregovora. Oni su više smišljali intrige i sukobljavanja nego što su se obraćali sudu javnog mnjenja, kao što su to uradili Srbijanci, koji su bili sposobniji, a naravno imali su i francusku podršku. Najveća žrtva ovoga je narod Crne Gore. Komitet će tražiti od Lige naroda plebiscit u Crnoj Gori, ali će prije toga insistirati da srbijanske vojne i civilne vlasti napušte crnogorsku teritoriju. Ako plebiscit pokaže da narod želi svoju autonomiju,

Srbijanci su zlostavljali i još uvijek zlostavljaju Crnogorce

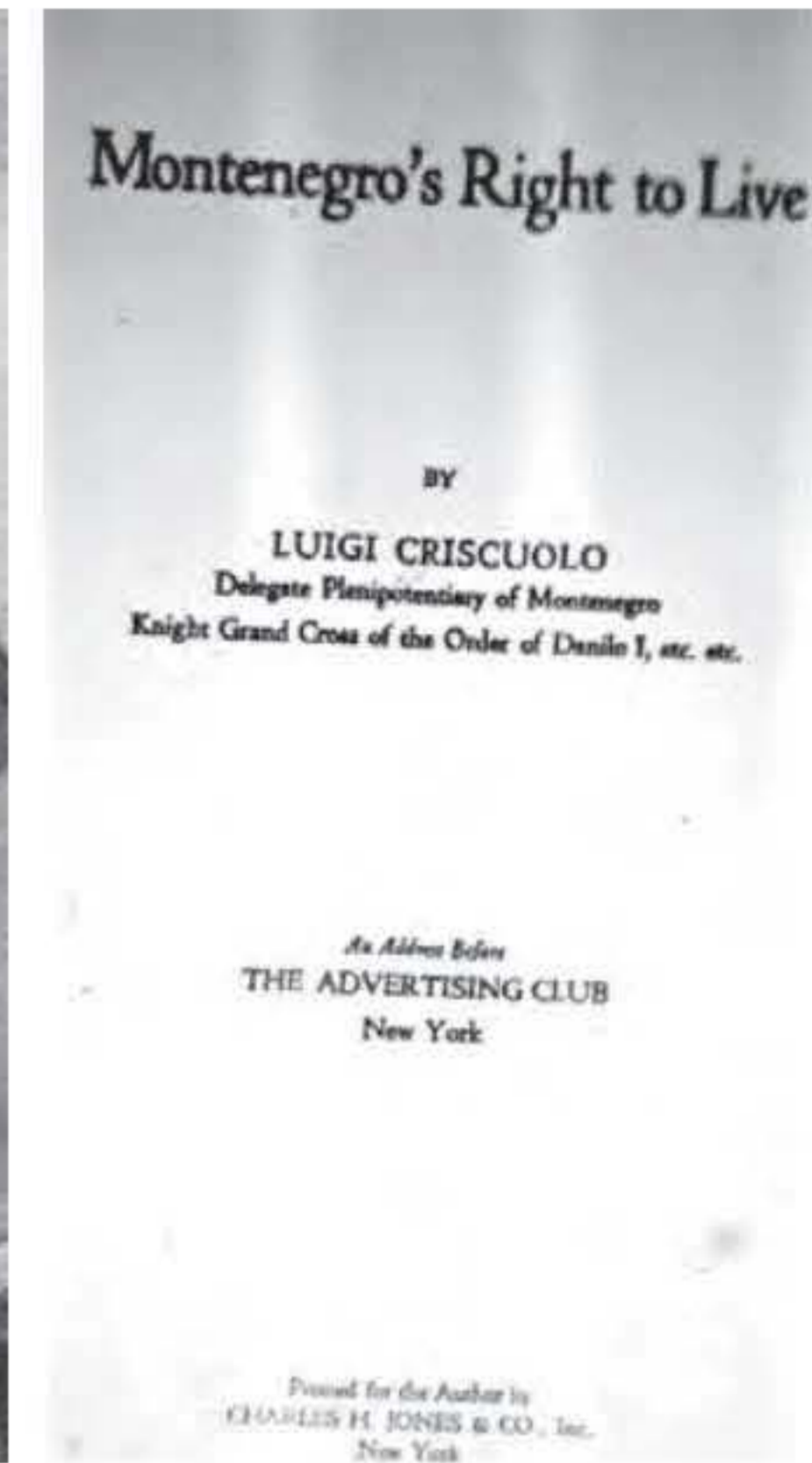
„Putnici koji su se nedavno vratili iz Crne Gore svjedoče o bijedi ljudi koje neprekidno napada srbijanska vojska ... Nema popuštanja u praksi Srbijanaca da zatvaraju, vrše torturu i ubistva crnogorskih muškaraca, maltretiraju, pa čak i napastvuju žene, progone starce, samo zato što su odbili da se zakunu na vjernost novoj kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i što istrajavaju u svojim tvrdnjama da su Crnogorci i da suverena prava njihove zemlje ne smiju da se narušavaju“

Luidi Kriskuolo

Savo Raspopović

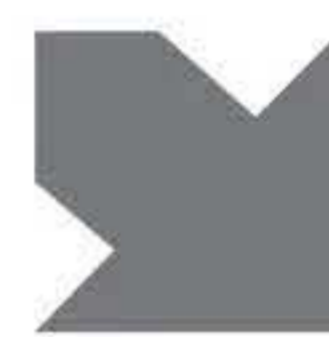

Stranica knjige Luidija Kriskuola

od Lige će se tražiti da imenuje komisiju koja će organizovati vladinu strukturu i povratiti poredak i blagostanje, kao što je to slučaj sa Austrijom. Ukoliko se Crna Gora oslobodi srbijanske dominacije, ona će imati dovoljno sredstava da obezbijedi dolično samoizdržavanje u kratkom vremenskom roku preko svojih prijatelja. Crna Gora ima šume, rude, vodnu snagu i luke koji se mogu dalje razvijati. Amerikancima će biti ponuđene ove mogućnosti. Crna Gora ima svako moralno i rasno pravo na posebnu egzistenciju ukoliko to narod želi. Ona je bila saveznik u prošlom ratu, prva koja se pridružila Srbiji. Njen narod prije očekuje pomoć od zapada, od Amerike, nego od Moskve.”

Grupa od jedanaest crnogorskih komita, heroja, boraca za pravo, čast i slobodu Crne Gore poginula je, 28. decembra 1923. godine, u žestokoj oružanoj borbi sa srpskim okupacionim vojnim i žandarmerijskim formacijama. Nakon pogibije, njihova izmasakrirana tijela su položena na snijegu ispred crkve Svetog Vasilija Ostroškog u Nikšiću. Ubice su se slikale iznad tijela svojih žrtava i tako ovjekovječile svoj zločin. Tu klasičnu okupatorsku fotografiju horornog karaktera objavio je beogradski „Ilustrovani list” od 20. januara 1924. godine, u broju 3 na 2. strani. Jezivu sliku ubijenih crnogorskih komita prenio je i engleski list „Dejli grefik”.

Povodom ubistva jedanaest komita u Ščepan dolu u selu Rubeži kod Nikšića, Komitet za crnogorsku nezavisnost iz Njujorka je 6. marta 1924. godine objavio proglas pod naslovom „Pacifikacija Crne Gore od strane Srbije” u kome se navodi da je prapatnu fotografiju komitetu dostavio **dr Aleks Divajn** iz Vinčestera u Engleskoj i da ta fotografija govori istinitije od svih falsifikovanih balkanskih izvještaja o stanju u Crnoj Gori. U proglasu se između ostalog navodi: „Druga figura u nizu je **Savo Raspopović**, čovjek veoma dobrog karaktera, istinski patriota i vođa pokreta za borbu za slobodu Crne Gore. Lokacija đe su ovi ljudi ubijeni je Nikšić, sa Sabornom crkvom u pozadini. Određena je nagrada od 100.000 dinara po glavi svakog crnogorskog ustanika, koja se uplaćuje istog dana kada se ustanici ubiju ili zarobe, a potkazivaču je garantovano apsolutno povjerenje. Zanimljivo je napomenuti da se zna, iz izvora za koje se vjeruje da su pozuidani, da, dok određene samozvane patriote prikupljaju novac u Sjedinjenim Američkim Državama, nijedan cent ovih prikupljenih sredstava nije stigao u Crnu Goru. Da su sredstva stigla ovamo, vjerovatno se gore navedena tragedija ne bi ni dogodila. Mole se Amerikanci da ovaj cirkular pošalju svom kongresmenu i da ga pitaju da li će Amerika ostati slijepa na tretman prema jednoj od saveznica” U Memorandumu Komiteta za crnogorsku nezavisnost, koji je prosljeđen predsjedniku i članovima Skupštine Lige naroda u Ženevi 15. sep-

Bijedni uslovi koji vladaju u Crnoj Gori od trenutka kad se desila nasilna srbijanska okupacija u decembru 1918. sada su opšte poznati u svim uredima kancelara Evrope i u vladinim krugovima u zemljama Ševerne i Južne Amerike. O crnogorskom pitanju raspravljano je u parlamentima Velike Britanije, Italije, Francuske i drugih zemalja

tembra 1924. godine, jedanaest svjetskih intelektualaca, među kojima i profesor **Marino Borbikoni**, opisuju teško stanje i bijedan život u Crnoj Gori nakon nasilne srbijanske okupacije u decembru 1918. godine. U Memorandumu se navodi: „Prošlo je skoro šest godina od kada je na pitanje nezavisnosti Crne Gore prvi put skrenuta pažnja naroda svijeta. Do sada, sile nijesu pronašle nikakvo rješenje, niti se čini kakav pokušaj da se ono nađe. Službenici „de jure” vlade Crne Gore i građana raznih zemalja svijeta koji su zainteresovani da vide da se ovaj kriminalni čin protiv međunarodnog zakona ispravlja mnogo su puta iznosili crnogorsko pitanje pred vašu cijenjenu skupštinu. U svijetlu fakta da je vaša cijenjena skupština s vremena na vrijeme bila u punoj mjeri informisana o situaciji u Crnoj Gori i da, stoga, posjeduje sve činjenice u vezi sa nasilnom aneksijom Crne Gore od strane Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, ovđe neće biti pokušaja da se nabroje brojni razlozi za sadašnje razmatranje slučaja. Dosta je ako se kaže da su bijedni uslovi koji vladaju u Crnoj Gori od trenutka kad se desila nasilna srbijanska okupacija u decembru 1918. sada opšte poznati u svim uredima kancelara Evrope i u vladinim krugovima u zemljama Ševerne i Južne Amerike. O crno-

gorskom pitanju raspravljano je u parlamentima Velike Britanije, Italije, Francuske i drugih zemalja i iziskivalo je pažnju komiteta i pojedinaца u Engleskoj, Francuskoj, Belgiji, Italiji, Kanadi, Švajcarskoj, Holandiji, Švedskoj i Sjedinjenim Američkim Državama, kao i u Republici San Marino. Nema popuštanja u praksi Srbijanaca da zatvaraju, vrše torturu i ubistva crnogorskih muškaraca, maltretiraju, pa čak i napastvuju žene, progone starce, samo zato što su odbili da se zakunu na vjernost novoj kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i što istrajavaju u svojim tvrdnjama da su Crnogorci i da suverena prava njihove zemlje ne smiju da se narušavaju. Ovaj komitet je skrenuo pažnju na ova ubistva Crnogoraca američkom Crvenom krstu u Vašingtonu, kao i Međunarodnom Crvenom krstu u Ženevi, posebno pominjući skorašnje slučajeve nasilja. Do sada ovome nije posvećena nikakva pažnja, osim što je potvrđivan prijem obavještenja i što su slučajevi prezentirani srbijanskom Crvenom krstu. Navodni cilj Lige naroda jeste sprječavanje rata. Godinama su oni koji se solidarišu sa težnjama crnogorskog naroda ukazivali svijetu da će nehumana politika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca prema manjinama samo voditi do još jedne borbe na Balkanu...”

(Nastavlja se)

Ubijene crnogorske komite u Nikšiću 1924. godine

Autor piše o Marinu Borbikoniju, jednom od najangažovanijih i najpredanijih boraca za nezavisnost i slobodu Crne Gore i pravo njenog naroda na samoopredjeljenje. Knjigu su nedavno objavili Crnogorski kulturni forum i Udruženje Crnogoraca Srbije „Krstas” iz Lovćenca

MARINO BORBIKONI I CRNA GORA

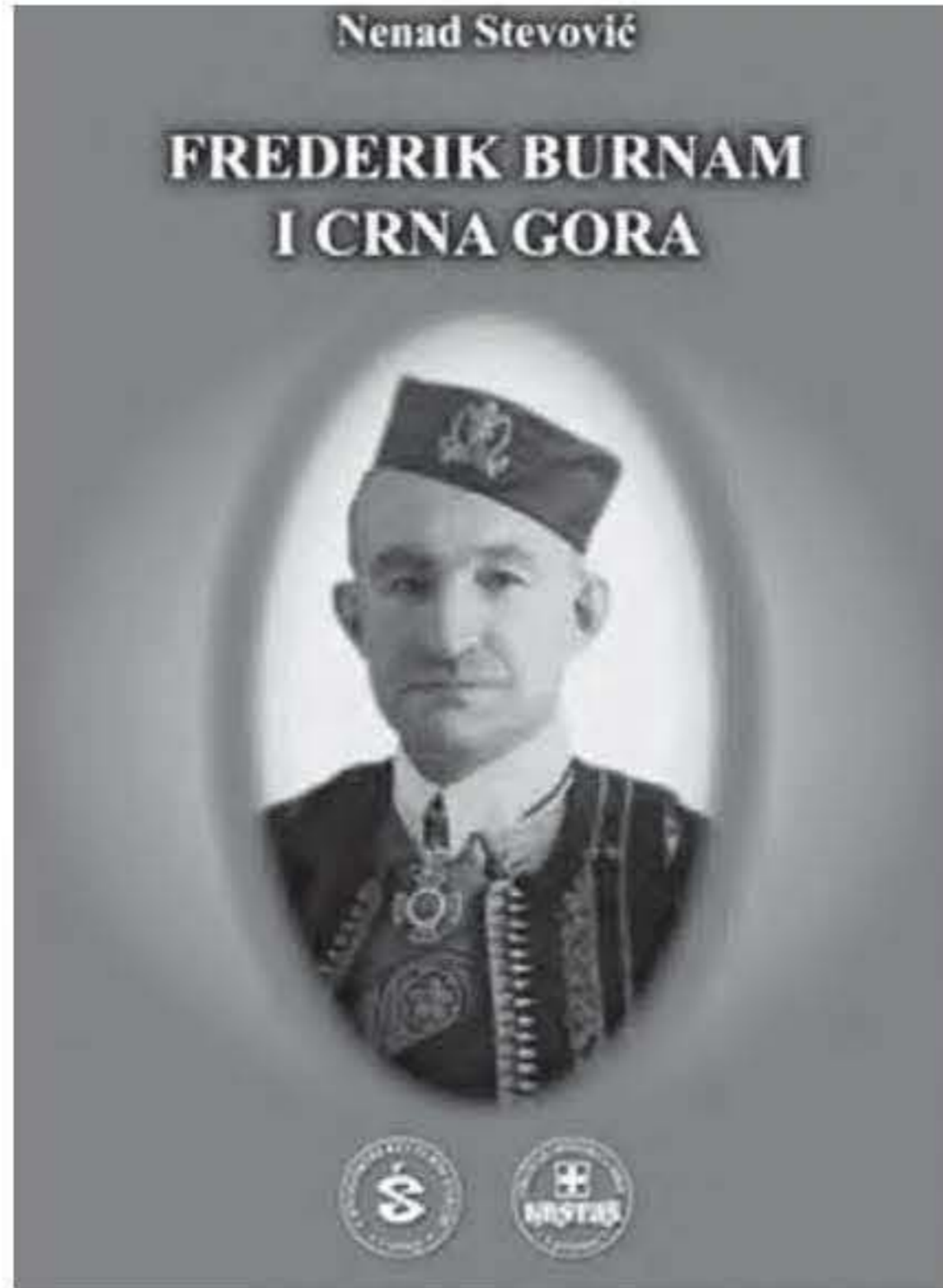
Piše: Nenad STEVOVIĆ

Čovjek koji je zločin nad Crnom Gorom doživljavao lično

„... Stav hrvatskih separatista pod gospodinom **Stjepanom Radićem**, makedonskih ustanika pod **Aleksandrovim**, crnogorskih ustanika pod pokojnim **Savom Raspopovićem**, dokazuju da postoji varnica koja može zapaliti drugi rat, koji se, ako bi do njega došlo, ne bi mogao ugušiti. Liga naroda se ovim umoljava da imenuje komisiju za istraživanja uslova manjina na Balkanu, a posebno u Crnoj Gori, kako bi se utvrdila istinitost tvrdnji koje smo iznijeli, a sa ciljem sprovođenja nepristrasnog plebiscita u Crnoj Gori što je prije moguće. Ovaj komitet preporučuje da Liga naroda u cilju sprovođenja nepristrasnog istraživanja bez opstrukcija zahtijeva trenutnu evakuaciju iz Crne Gore civilnih i vojnih službenika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, sve do rezultata plebiscita koji se ovim zahtijeva. Uvjereni smo da će nepristrasan plebiscit rezultirati u korist odvajanja Crne Gore od Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i u očekivanju ovog događaja preporučujemo da Liga naroda napravi pripreme za imenovanje komesara koji bi rukovodio poslovima Crne Gore, fiskalnim, pravnim, vojnim, obrazovnim itd. Mi smo uvjereni da će, ukoliko Liga naroda preduzme hitne mjere vezano za ovaj predmet, napraviti značajnu uslugu humanosti i održavanju međunarodnog zakona. Prava naroda se moraju poštovati, a ne kršiti. Ako je moguće da male

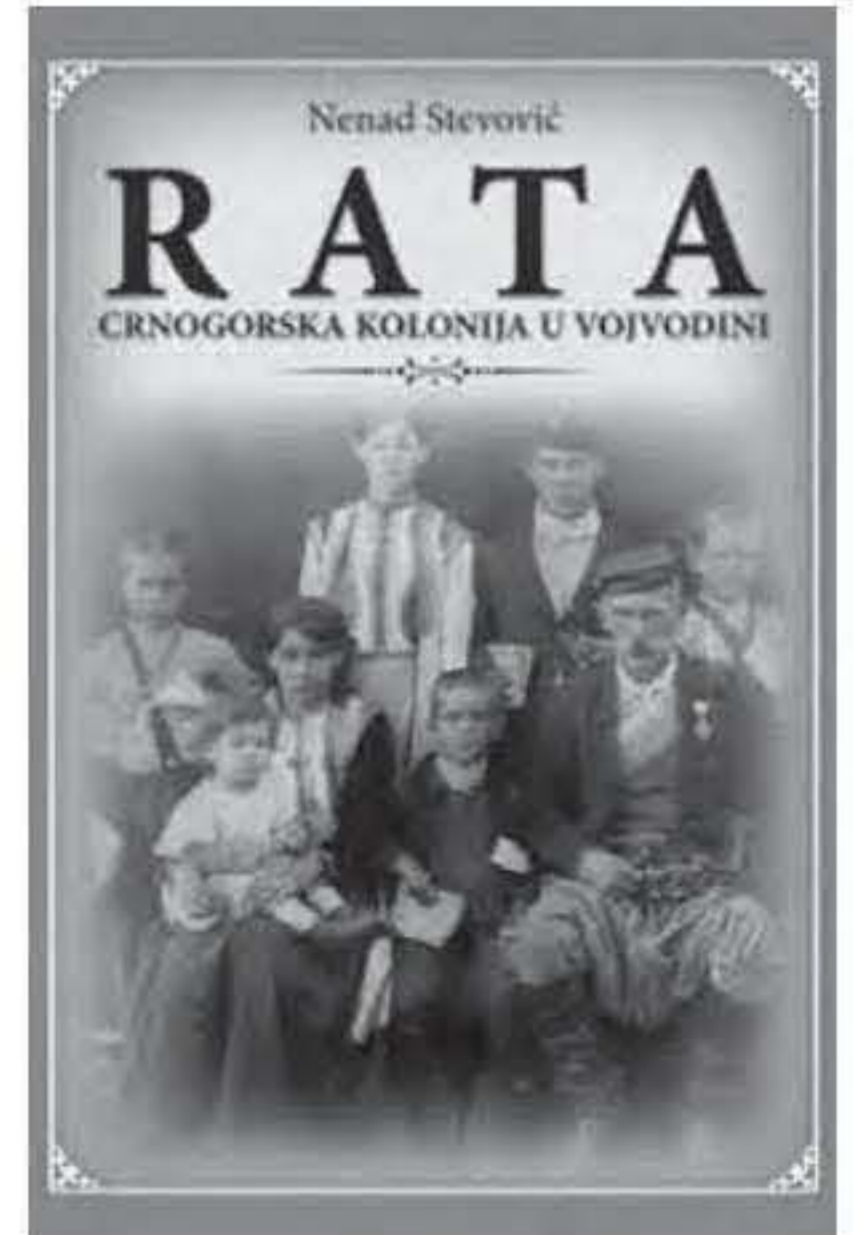
Naslovnice Stevićeve knjige o Jozefu Bajzi

Naslovnica Stevićeve knjige o Frederiku Burnamu

Naslovnice Stevićeve knjige o Janku Brajoviću

Naslovnica Stevićeve knjige o Rati

Za Borbikonija Crnogorci nijesu bili stranci, već stari znanci čija je tragika samo dublje i čvršće ispreplijetala živote ljudi u dvije male evropske države, po mnogo čemu specifične i živopisne. Ostvario je velika prijateljstva sa uglednim Crnogorcima, a neke od njih i ugostio u svom domu na duži vremenski period

nacije budu nasilno aneksirane od strane velikih, a međunarodni tribunal kakav je Liga naroda ne daje nikakve primjedbe, to je dokaz da civilizacija propada, a ne napreduje. Ne postoji ni jedno pitanje koje bi pobudilo više povjerenja u Ligu naroda i pridobio joj mnogo hiljada sljedbenika i privrženika od hitnog rješenja pitanja ne-

zavisnosti Crne Gore. Ovo se naročito odnosi na Sjedinjene Američke Države, de je to pitanje već dobilo pažnju američke javnosti i jaku podršku štampe u toj zemlji, koja, shvatajući maltene bespredmetnost borbe – uprkos svemu – u mnogim slučajevima tvrdi da je nasilna aneksija Crne Gore od strane Srbije bio kriminalni čin protiv humanosti i međunarodnog zakona. Ovaj komitet sastavljen od građana i podanika Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Belgije, Italije, San Marina, Njemačke, Holandije i Švedske, ljubazno zahtijeva vaše hitno i promišljeno razmatranje ovog pitanja.” Ukazom regentkinje kraljice **Milene Milene Petrović Njegoš**, predsjednik Međunarodnog komiteta za nezavis-

visnost Crne Gore **Luidi Kriškuolo** je unaprijeđen u čin komandira crnogorske vojske i odlikovan visokim crnogorskim znamenjem, Ordenom knjaza Danila I, drugog stepena.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ova studija je rezultat istraživanja na osnovu dostupne arhivske građe uz korišćenje relevantne literature, koncipirana na način da se može nadograđivati novim saznanjima o ličnosti koja zaslužuje pažnju i poštovanje države Crne Gore i svih njenih građana. Duboka suptilnost i ošjećaj za pravdu uglednog intelektualca i šefa države San Marino sudbinski ga je povezala sa Crnom Gorom u trenucima njenog potiranja i stradanja, kada joj je manjkalo iskrenih i snažnih saveznika. **Marino Borbikoni** je bio intelektualac uspješne akadem-

ske i državničke karijere. Na visokom nivou je bila njegova oratorska vještina, kako profesorska pred đacima, politička i prosvjetiteljska pred narodom, tako i državnička. Nije bila samo egzaktna, kao nekog ko dolazi iz prirodnih nauka, nego i sa vizionarskim i proročkim prizvukom. Bio je čovjek sa jakim ličnim autoritetom i snažnim uticajem na svoje pristalice, ali i neko ko je poštovan od političkih oponentata.

Njegov stav prema crnogorskom pitanju je kristalno jasan i na liniji državne nezavisnosti i suverenog prava naroda Crne Gore da samostalno odlučuje o svojoj budućnosti. Ispoljavan je sa visokih akademskih, društveno političkih i državničkih pozicija, u periodu koji se smatra nejtežim u više-vjekovnoj istoriji Crne Gore. Duboko svjestan krhkosti međunarodnog pravnog poretka, zločin nad Crnom Gorom doživljavao je lično. Za njega Crnogorci nijesu stranci, već stari znanci čija je tragika samo dublje i čvršće ispreplijetala živote ljudi u dvije male evropske države, po mnogo čemu specifične i živopisne. Ostvario je velika prijateljstva sa uglednim Crnogorcima, svojom podrškom vezao ih za sebe, a neke od njih i ugostio u svom domu na duži vremenski period.

Duboko uvjeren u ispravnost crnogorske borbe, Marino Borbikoni je svoje vrijeme, energiju i sredstva ulagao u dokazivanju nepravde počinjene državi Crnoj Gori. Postao je vatreni pristali-

ca njene nezavisnosti, mali saveznik čija se riječ nada- leko čula. Njegovo djelovanje prevazilazi okvire Republike San Marino, Apenina i Evrope, ono je internacionalizovano na svjetskom nivou kroz aktivnosti Međunarodnog komiteta za crnogorsku nezavisnost iz Njujorka. Misija prema Crnoj Gori nije nestala biološkim krajem Marina Borbikonija, ona i dalje živi i poručuje da borba za crnogorsku istinu i pravdu nikada neće biti usamljena, odzvanjaće u srcima njenih iskrenih prijatelja širom svijeta.

BILJEŠKA O AUTORU

Nenad Stević (1962) politikolog, publicista i istraživač. Objavio je više monografija o migracijama sa prostora Crne Gore, publikacija o crnogorskoj emigraciji, stručnih i naučnih radova u zemlji i inostranstvu. Glavni i odgovorni urednik je časopisa crnogorske dijaspore Identitet. U Vladi Crne Gore radio u Ministarstvu vanjskih poslova i evropskih integracija (diplomatsko zvanje: prvi savjetnik), Upravi za dijasporu (šef Odsjeka za identitetska pitanja) i Ministarstvu kulture.

- Objavio je knjige:
- Crnogorsko iseljeništvo kroz diplomatske arhivske izvore, Cetinje, 2010.
 - Kolonizacija Crnogoraca u Vojvodini 1945-1948, Podgorica, 2010.
 - Rata – crnogorska kolonija u Vojvodini, Beograd, 2013.
 - Frederik Burnam i Crna Gora, Cetinje, 2015.
 - Gorštaci u ravnici, Lovćenac, 2016.
 - Nadmeđer 1914-1918 logor i groblje crnogorskih interniraca, Podgorica, 2018.
 - Janko Brajović i Crna Gora, Cetinje, 2018.
 - Jožef Bajza i Crna Gora, Cetinje, 2020.
 - 150 godina škole na Trešnjevku, Cetinje, 2021.

(Kraj)

„Prava naroda se moraju poštovati, a ne kršiti. Ako je moguće da male nacije budu nasilno aneksirane od strane velikih, a međunarodni tribunal kakav je Liga naroda ne daje nikakve primjedbe, to je dokaz da civilizacija propada, a ne napreduje. Ne postoji ni jedno pitanje koje bi pobudilo više povjerenja u Ligu naroda ... od hitnog rješenja pitanja nezavisnosti Crne Gore. Ovo se naročito odnosi na Sjedinjene Američke Države“

Marino Borbikoni (1862-1925)

Nenad Stević

Autor piše o Marinu Borbikoniju, jednom od najangažovanijih i najpredanijih boraca za nezavisnost i slobodu Crne Gore i pravo njenog naroda na samoopredjeljenje. Knjigu su nedavno objavili Crnogorski kulturni forum i Udruženje Crnogoraca Srbije „Krstaš“ iz Lovćenca